स्थानीय राजपत्र

केरावारी गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड २, संख्या २२, २६ फाल्गुन, २०७५

भाग-२

केरावारी गाउँपालिकामा स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धी निर्देशिका,२०७५

स्वीकृत मितिः२०७५।११।२६

प्रस्तावनाः नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ र मन्त्रीपरिषदबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरणमा उल्लेखित स्थानीय तहले आमनागरिकलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नुपर्ने जिम्मेवारी वहन गर्ने

प्रयोजनका लागि सरकारी, निजि, सामुदायिक, गैरसरकारी वा सहकारी स्तरमा स्थापना हुने स्वास्थ सेवा विस्तारमा स्थापना हुने स्वास्थ्य सेवा विस्तार, स्तरवृद्धि, स्थ्यस्वासेवा सञ्चालन अनुमति प्रदान गर्ने प्रक्रियालाई सरल, सहज, व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाई केराबारी गाउँपालिका क्षेत्र भित्र स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्न वाञ्छनीय भएकाले, केराबारी गाउँ कार्यपालिकाले केराबारी गाउँपालिका प्रशासकीय कार्यविधि (नियमित गर्ने) ऐन, २०७५ को दफा ४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी देहायको निर्देशिका बनाएको छ ।

परिच्छेद १
प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१)** यस निर्देशिकाको नाम “केराबारी गाउँपालिकामा स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धी निर्देशिका, २०७५” रहेको छ ।

परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा -:

क. “अनुगमन समिति” भन्नाले केराबारी गाउँपालिकाले गठन गर्ने अनुसूची १ बमोजिमको समिति सम्झनु पर्छ ।

ख. “गाउँपालिका” भन्नाले केराबारी गाउँपालिका सम्झनुपर्छ ।

ग. "मन्त्रालय" भन्नाले नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय सम्झनुपर्छ ।

घ. "प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना" भन्नाले प्रदेशमा रहने स्वास्थ्य क्षेत्र हेर्ने मन्त्रालय वा विभाग सम्झनु पर्छ ।

ङ. "अस्पताल" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान उद्दगनेश्यर्ले प्रचलित कानून बमोजिमस्थापित सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, सामुदायिक अस्पताल, गैरसरकारी अस्पताल वा सहकारी अस्पताल सम्झनु पर्छ ।

च. "आयुर्वेद अस्पताल"भन्नाले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भईस्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नस्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिबाट उपचार गर्ने गरी रएकासञ्चालननर्सिङगहिोम, पोली क्लिनिक, पञ्चकर्म अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।

छ. "गैरसरकारी अस्पताल" भन्नाले मुनाफा रहित उद्देश्यले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ ।

ज. "डाईग्नोस्टीक सेन्टर" भन्नाले निदानात्मक सेवाहरु जस्तैः प्रयोगशाला सेवा, रेडियो ईमेजिङ जस्ता सेवा प्रदान गर्न कानून बमोजिम दर्ता भई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्ने संस्थालाई सम्झनु पर्छ ।

झ. “निजी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कम्पनी कानून बमोजिम स्थापना भई केराबारी गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त निजी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम सम्झनु पर्छ ।

ञ. “पोली क्लिनिक” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भईएकै संस्थाबाट कम्तिमा पाँच वटा सेवा बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियोईमेजिङ्ग, फिजियोथेरापी, परिवार नियोजन, खोप सेवा आदि जस्त बहुसेवा उपलब्ध गराउने संस्थालाई सम्झनु पर्छ ।

ट. “कन्सल्टेन्ट” भन्नाले सम्बन्धित बिषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातकोत्तर उपाधि डिग्री वा डिप्लोमा प्राप्त गरेका वा तोकिए बमोजिमका विशेषज्ञ तालीम प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएका विशेषज्ञ चिकित्सक सम्झनुपर्छ ।

ठ. “सरकारी अस्पताल” भन्नाले नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व रहनेगरी सार्वजनिक हितका लागि स्थापना भएका वा हुने स्वास्थ्य सेवा प्रदायक अस्पताल सम्झनु पर्छ ।

स्पष्टीकरण : यस खण्डका प्रयोजनका लागि “आंशिक स्वामित्व” भन्नाले नेपाल सरकारको कम्तीमा एकाउन्न प्रतिशत लगानीलाई सम्झनु पर्छ ।

ड. "सहकारी अस्पताल" भन्नाले सहकारीको सिद्धान्त बमोजिम सदस्य समेतलाई स्वास्थ्य सेवा दिने उदेश्यले सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम दर्ता भई केराबारी गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ ।

ढ. "सामुदायिक अस्पताल" भन्नाले सम्बन्धित सरकारी निकायमा संस्था दर्ता भई सामुदायिक लगानी र व्यवस्थापनमा सञ्चालन हुने गरी मुनाफा रहित उदेश्य लिई केराबारी गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनु पर्छ ।

ण. "स्वास्थ्य क्लिनिक" भन्नाले कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी जाँच गर्ने, उपचार सम्बन्धी आवश्यक परामर्श, एक स्थानबाट पाँचवटा भन्दा कम सेवा जस्तै बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ्ग, फिजियोथेरापी, खोप सेवा, परिवार नियोजन जस्ता सेवा उपलब्ध गराउनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका संस्थालाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले निजी क्लिनिक, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा समेतलाई जनाउँदछ ।

त. "स्वास्थ्य संस्था"भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई केराबारी गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल, पोली क्लिनिक, स्वास्थ्य क्लिनिक,

प्रयोगशाला जस्ता सेवाहरु सञ्चालन गर्ने संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आयुर्वेद अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।

थ. "संस्था दर्ता गर्ने निकाय" भन्ना ले यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य सेवा संचालन अनुमति लिनु पूर्व प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्य संस्था दर्ता गर्ने निकाय सम्झनुपर्छ।

द. "गैरसरकारी अस्पताल" भन्नाले मुनाफा रहित उद्देश्यले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई केराबारी गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ ।

ध. "भवन संहिता" भन्नाले भवन ऐन, २०५५ को दफा ३ को उप दफा (२) बमोजिम नेपाल सरकारबाट स्वीकृत राष्ट्रिय भवन संहिता सम्झनुपर्छ।

न. "भवन निर्माण मापदण्ड" भन्नाले भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ मा उल्लेखित मापदण्ड सम्झनुपर्छ र सो शब्दले स्वास्थ्य सम्बन्धी भवनको लागि मापदण्ड छुट्टै नभएको स्थानको हकमा अनुसूची–२ मा उल्लेखित भवन निर्माण मापदण्ड समेतलाई जनाउँछ ।

परिच्छेद २

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति प्रक्रिया

२. **स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न केरावारी गाउँपालिकाः** (१) देहाय बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न देहायका निकायलाई दिन सक्नेछ -ः

क) स्वास्थ्य क्लिनिक, डाईग्नोष्टिक सेन्टर, पोली क्लिनिक पच्चीसतथा शैया सम्मका जनरल अस्पतालका लागि सम्बन्धित केराबारी गाउँपालिका कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार ।

ख) आयुर्वेद तथा अन्य वैकल्पिक चिकित्सा सँग सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरुका हकमा दश शैया सम्मका अस्पतालका लागि सम्बन्धित केराबारी गाउँपालिका कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार ।

ग) पच्चिस शैया देखि माथिका अस्पतालहरु र विशेषज्ञ अस्पताल दर्ता गर्नको लागि सम्बन्धित गाउँपालिकाको कार्यपालिकाको सिफारिसमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना वा मन्त्रालयबाट ।

घ) केराबारी गाउँपालिकाको कार्यपालिकामा स्वास्थ्य संस्था दर्ता वा स्तरोन्नती भई सो को विवरण तोकिएको ढाँचामा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनालाई दिनु पर्नेछ ।

ङ) पूर्वाधार निर्माण मनसाय पत्रका लागि निवेदन दिनुपर्नेः (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थसंस्थाको स्थापना, स्वास्थ्य सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्ने स्वास्थ्य संस्थाले आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने प्रयोजनका लागि अनुसूची ३ बमोजिमको ढाँचामा मनसाय पत्रका लागि निवेदन दिनुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा केराबारी गाउँपालिकाले निवेदन प्राप्त भएको पन्ध्र दिनभित्र देहायका विवरणहरु परीक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि अनुगमन खटाउन सक्नेछ -:

(क) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाको व्यावसायिक कार्ययोजना,

(ख) प्रस्तावित स्वास्थ्यसंस्था रहने स्थानको उपयुक्तता र जग्गाको पर्याप्तता,

(ग) प्रारम्भिक वातवारणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन,

(घ) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुर्याउने क्षेत्र, सो क्षेत्र को जनसंख्या जनघनत्व

(ङ) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुर्याउने क्षेत्रमा अस्पतालहरुको अन्य अस्पतालहरुको अवस्थिति र प्रस्तावित अस्पतालले पुर्याउने थप योगदान,

(३) अनुगमन समितिले उपदफा(२) मा उल्लिखित विषयहरुको विश्लेषण गरी स्पष्ट राय सहितको प्रतिवेदन तीस कार्य दिन भित्र केराबारी गाउँपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमका प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि सो प्रतिवेदनको आधार निर्माणका लागि अनुमति दिन उपयुक्त हुने देखिएमा प्रतिवेदन प्राप्त भएको कार्य दिनभित्र केराबारी गाउँपालिकाले बढीमा तीन वर्षसम्मको समयावधि पूर्वाधार निर्माणका लागि निवेदकलाई मनसाय पत्र (**Letter of Intent**) प्रदान गर्न सक्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको अवधि भित्र मनासिव कारण परी पूर्वाधार निर्माण् नसकेको भनी समयावधि थपका लागि सम्बन्धित अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले आवेदन गरेमा केराबारी गाउँपालिकाले त्यस्ता अस्पताललाई बढीमा दुईवर्षमा नबढ्ने गरी पूर्वाधार निर्माणका लागि समयावधि थप गर्न सक्नेछ ।

३. सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेः(१) दफा ४ बमोजिम पूर्वाधार निर्माण कार्य सम्पन्नपछि सो पूर्वाधार तयार भएको व्यहोरा सहित सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा गर्ने आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा केराबारी गाउँपालिका समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ । तर स्वास्थ्य क्लिनिक, रेडियो ईमजिङ सेवा

तथा पोलिक्लिनिक स्थापना तथा सञ्चलनको अनुमतिका लागि अनुसूची ५ बमोजिमका ढाँचामा निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमाजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा केराबारी गाउँपालिकाले निवेदन प्राप्त गरेको मितिले सात दिन भित्र अनुगमन समिति खटाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम खटिएको अनुगमन समितिले पन्ध्र कार्य दिन भित्र निरीक्षण गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्न उपयुक्त भए नभएको सहितको प्रतिवेदन केराबारी गाउँपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम अनुगमन समितिको प्रतिवेदनको आधार र यस निर्देशिकामा उल्लिखित अन्य मापदण्ड पूरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई केराबारी गाउँपालिकाले पाँच वर्षका लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिन सक्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई स्वास्थ्य सेवासञ्चालन गर्न अनुमति दिने नदिने सम्बन्धमा उपदापा (३) बमोजिम अनुगमन समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले सात कार्य दिन भित्र निर्णय गरी सक्नुपर्नेछ र सो को जानकारी सम्बन्धित संस्थालाई दिनु पर्नेछ ।

(६) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुदाका बखत संसरथा दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भएको तर दफा (५) बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन नदिई सञ्चालन गरिरहेकव स्वास्थ संस्थाले अनुसूचि-६ मा उल्लेख भएबमोजिमको दस्तुरको अतिरिक्त दुइ गुना बढी दस्तुर लिईएको

पटकको निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पूरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेछ ।

(७) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दता गर्ने निकायमा दर्ता भइ अनुमतिको लागि निवेदन दिएका स्वास्थ संस्थाले अनुसूची—६ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुरको अतिरिक्त दस्तुरमा ५० प्रतिशत बढी दस्तुर बुझाएमा एक पटकको लागि नियम बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेछ ।

(८) उपदफा (२) (३) र (५) बमाजिम तोकिएको म्याद भित्र केराबारी गाउँपालिका वा अनुगमन समितिले कार्य सम्पन्न नगरेमा अनुमतिका लागि निवेदन दिने स्वास्थ संस्थाले एक तह माथिल्लो निकायमा उजुर गर्न सक्नेछ । यसरी प्राप्त भएको उजुरी सम्बन्धित माथिल्लो निकायले उपदफा (२), (३) र (५) मा तोकिएको म्यादमा नबढने्गरी शीघ्र अनुगमनको व्यवस्था मिलाइ सञ्चालन अनुमतिको व्यवस्था गरिदिन सक्नेछ ।

४. थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गर्न अनुमति लिनुपर्ने : स्वास्थ्य संस्थाले आँफ्नो सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति पाएका सेवाको अतिरिक्त थप सेव विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गरी सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट यस बमोजिमका प्रकृया पुरा गरी अनुमति प्राप्त गर्नुपर्नेछ ।

५. पुन : अनुमति प्राप्त गर्न निवेदन दिनुपर्नेः (१) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत सञ्चालन स्वीकृति लिएका स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको तथा मापदण्ड कार्यान्वयन प्रयोजनका लागि यो निर्देशिका प्रारम्भ भए पछि अवधिभित्र पूर्वाधार तयारी योजना (भवन प्रबलीकरण वा नयाँ निर्माण योजना) सम्बन्धित केराबारी गाउँपालिका समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा केराबारी गाउँपालिकाले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थालाई यस निर्देशिका बमोजिम तोकेको पूर्वाधार पुरा गर्नका लागि तीन वर्ष र मापदण्ड निर्माण गर्नका लागि एक बर्षको समयावधि दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम समयावधि थप भएका स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक छ/छ महिनामा प्रगति प्रतिवेदन सम्बन्धित केराबारी गाउँपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(४) प्रबलिकरण हुने अस्पताल वा नँया निर्माण गर्न अनुमति लिई साविकको भवनबाट सेवा दिइ स्वास्थ्य संस्थाले निर्माण अवधिभरका लागि भवनको कारण वा अस्पतालको औजार उपकरणले हुनसक्ने दुर्घटनाको लागि शैया क्षमता बराबरका संख्यामा प्रति व्यक्ति एकलाख रुपैया बराबरको सामुहिक दुर्घटना बीमाको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिमका प्रकृया पुरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ५ बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन नदिने, निवेदन दिए पनि अनुमति नपाउने वा निर्धारि अबधि भित्र पूर्वाधार वा मापदण्ड कायम नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति केराबारी गाउँपालिकाले रद्द गर्नेछ ।

६. अनुमति दस्तुर बुझाउनुपर्नेः स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न अनुमति प्राप्त भएमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ६ मा उल्लेख भए बमोजिमको अनुमति दस्तुर केराबारी गाउँपालिकालाई बुझाउनुपर्नेछ ।

७. नवीकरण गराउनुपर्नेः १ः यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन अनुमतिको अवधि समाप्त हुने मिति भित्र केराबारी गाउँपालिका समक्ष नवीकरणका लागि निवदेन दिनुपर्नेछ। केराबारी गाउँपालिकाले अनुमतिको अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महिना भित्र आवश्यक जाँचबुझ गरी नविकारण गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा केराबारी गाउँपालिकाले अनुसूची ६ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुर लिई तीन वर्षका लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालन अनुमतिको नवीकरण गरिदिन सक्नेछ । तर यो निर्देशिका प्रारम्भ हनु अघि स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्ने अनुमति पाएका स्वाथ्य संस्थाको हकमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको मापदण्ड

तथा पूर्वाधार क नगरेसम्म तीन बर्षमा नबढाई प्रत्येक एक बर्षका लागि अनुमति नवीकरण गरि दिनु सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका अवधि भित्र मनासिब कारणपरी निवेदन पेश गर्न नसकेको भनी कारण खुलाई थप तीन महिना भित्र निवेदन पेश गरेमा दोब्बर नवीकरण दस्तुर लिई केराबारी गाउँपालिकाले सेवा सञ्चालन अनुमति नवीकरण गरि दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा(२) वा (३) बमोजिमको अवधिभित्र नवीकरणका लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिपत्र स्वतः खारेज हुनेछ र सोको जानकारी प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनामा समेत दिनुपर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा उल्लेख गरिएको भएता पनि यो उपदफा प्रारम्भ हुँदाका बखत अनुमति नवीकरण नगरेका स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको समयभित्र अनुमतिका लागि निवेदन दिए अनुसूची–६ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुरको अतिरिक्त पाँच गुणा बढी नवीकरण दस्तुर लिई एक पटकको लागि निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी त्यस्तो अनुमति नवीकरण गरिदिन सकिनेछ ।

८. गुणस्तर तथा मापदण्ड अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्थाः (१) स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेका सेवाहरुको यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड बमोजिमको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा प्रत्येक वर्ष परीक्षण (स्वःमूल्यांकन) गराई सोको प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष समाप्त

भएको मितिले तीन महिना भित्र केराबारी गाउँपालिका समक्ष अनिवार्य रुपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अवधि भित्र प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई सो प्रतिवेदन पेश गर्न केराबारी गाउँपालिकाले निर्देशन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा(१) मा जुन सुकै कुरा लेखिएको भएता पनि केराबारी गाउँपालिका, प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना र मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार जोखिम, भौगोलिक अवस्थिति,बिरामीको चाप,शल्यक्रियाको संख्या, वित्तीय लगानीका आधारमा नमूना छनौट गरी स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको गुणस्तर तथा यस निर्देशिकाको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सम्बन्धमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्न वा गराउन सक्नेछ ।

(४) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुन सुकै कुरा लेखिएका भए तापनि प्रादेशिक स्वास्थ्य मन्त्रालयले जुनसुकै निकायबाट सेवा सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको अस्पताल संस्था र केराबारी गाउँपालिकाको समेत अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (३) वा (४) बमोजिम नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएका गुणस्तर पूर्वाधार पूरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा त्यस्ता संस्थालाई तत्काल सुधारका बढीमा तीन महिनाको म्याद दिई सुधारको मौका दिन सकिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएको निर्देशन पालना यसै निर्देशिका बमोजिमका गुणस्तर तथा पूर्वाधार

मापदण्ड पूरा नगर्ने वा गुणस्तर प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई केराबारी गाउँपालिकाले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थालाई प्रदान गरि आएको सेवा पूर्ण वा आंशिक रुपमा तत्काल बन्द गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई कारबाही गर्नुपूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य मनासिब माफिकको सफाइ पेश गर्न मौका दिनुपर्नेछ ।

(८) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकैकुरा लेखिएका भए तापनि अन्य प्रचलित कानून बमोजिम गरिने अनुगमनलाई वा व्यवस्थाले सीमित गर्ने छैन ।

(९) स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिने प्रक्रिया प्रारम्भ नगरेका स्वास्थ्य कुनै पनि चिकत्सक, नर्स, वा स्वास्थ्यकर्मीले क्लिनिकल प्राक्टिस गर्न नपाउने चिकित्सक, नर्स वा स्वास्थ्यकर्मीले त्यस्तो सस्थामा क्लिनिकल प्राक्टिस गरेमा कारवाहीको लागि सम्बन्धित परिषद्मा लेखी पठाईनेछ ।

९. **निवेदन दिन सक्नेः**(१)दफा १० को उपदफा (७)बमोजिम दिएका आदेश वा अनुगमन समितिले यस निर्देशिका बमोजिम पेश गरेको अनुगमन प्रतिवेदन उपर चित्त नबुझेमा त्यस्तो प्रतिवेदन पेश भएको मितिले १५ दिन भित्र चित्त नबुझ्नुको स्पष्ट आधार कारणसहित पुनरावलोकनको लागि प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको निवेदन उपर केराबारी गाउँपालिकाको प्रतिकृया समेत लिई प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले छानविन गरी यथाशीघ्र निर्णय गर्नेछ र प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

१०. **स्वास्थ्य संस्था गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न सक्नेः**स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी र सुविधायुक्त बनाउन सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा वढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एक आपसमा सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा सेवा सञ्चालन गर्न केराबारी गाउँपालिका समक्ष त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले संयुक्त रुपमा निवेदन दिन सक्नेछन्।

११. **अनुमति खारेजी तथा कारवाही सम्बन्धि ब्यवस्थाः** (१) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जेसुकै लेखिएको भएता पनि केराबारी गाउँपालिकाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति वा अनुमति नवीकरण गर्नको लागि एक पटकको लागि निश्चित समय अवधि दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नसक्ने छ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधि भित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति स्वास्थ्य संस्थाको र दफा ९ को उपदफा (५) बमोजिमको अवधि भित्र अनुमति नवीकरण स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ ।

परिच्छेद ३

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

१२. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालनः (१) यस निर्देशिका बमोजिम अनुमति नलिई कसैले पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नुहुदैन।

२) कसैले यस निर्देशिका बमोजिम अनुमति नलिई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा सो कार्य तथा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई आवश्यक कानूनी कारवाहीको लागि गृह मन्त्रालय मार्फत वा सोझै सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा लेखी पठाउनेछ र त्यस्ता संस्थाका सञ्चालकलाई भविष्यमा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन अनुमति प्रदान नगर्ने गरी अभिलेख समेत राखिनेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाले आफनो उद्देश्य र क्षमता अनुसार केराबारी गाउँपालिकाबाट अनुमति लिई देहायका सेवाको समुचित व्यवस्था गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नसक्नेछ -:

आकस्मिक सेवा

बहिरंग सेवा,

अन्तरग सेवा,

निदानात्मक सेवा(प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ आदि)

शल्यक्रिया सेवा

सघन उपचार सेवा,

प्रबद्र्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा,

विशेषज्ञ सेवा,

फार्मेसी सेवा,

रक्त सञ्चार सेवा,

फिजियोथेरापी सेवा,

शवगृह व्यवस्था,

अस्पताल व्यवस्थापन,

वातावरण व्यवस्थापन,

स्वास्थ्य संस्थाबाट निष्काशित फोहरमैला व्यवस्थापन ।

१३. **गुणस्तर सुनिश्चितता सम्बन्धी मापदण्डः** (१) स्वास्थ्य संस्थाले दफा ३ बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्दा देहायको गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्नुका साथै देहायका मापदण्डहरुको उल्लिखित मापदण्डहरुको समेत पालना गरेको हुनुपर्नेछ :-

२) बहिरंग विभागमा आउने बिरामीको चापका आधारमा बिरामी दता, विशेषज्ञ परामर्श, निदानात्मक सेवाहरु र औषधी कक्षमा छिटोछरितो सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ।

३) स्वास्थ्य संस्थामा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम संक्रमण नियन्त्रण (**Infection Prevention**) व्यवस्था हुनुपर्नेछ र सोको नियमित र प्रभावकारी अनुगमन गर्नु पर्नेछ ।

४) स्वास्थ्य संस्थाले विभिन्न ईकाईबाट प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाहरु स्तरीय रुपमा सञ्चालन गर्न कार्य सञ्चालन निर्देशिका (**Standard Operating Manual**) तयार गरी लागु गर्नुपर्नेछ ।

५) स्वास्थ्य संस्थाले बहिरङ्ग सेवा प्रदान गर्ने चिकित्सकहरु उपलब्ध हुने समय (खुल्ने गरी) सवैले देख्न ठाउँमा राखिएको हुनुपर्नेछ ।

६) स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध गराउने भनिएको विशेषज्ञ सेवा सम्बन्धित बिशेषज्ञ चिकित्सकबाट प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ ।

७) बिरामीले आफूले सेवा लिन चाहेको चिकित्सकबाट सेवा लिन पाउने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।

८) बिरामी वा बिरामीको रेख देख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्ट जानकारी दिने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

९) अस्पताल परिसर तथा सेवा दिने कक्षहरु नियमित रुपमा सफा सुग्घर राखिएको हुनुपर्नेछ ।

१०) सवैले देख्ने स्थानमा उजुरी पेटिका राखिएको हुनुपर्नेछ ।

११) जनगुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकी जन गुनासो पर्न आएका उजुरी समाधान गर्नेव्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ । साथै समाधान हुन नसक्ने भएमा सोको कारण सम्बन्धित व्यक्तिलाई जानकारी गराउनुपर्नेछ ।

१२) बिरामीले संस्थाबाट सेवा प्राप्त गर्न लाग्नेशुल्क, प्रकृया तथा अवधि समेत खुलाएको बिरामी अस्पतालमा नेपाल सरकारले अनुसूची ७ मा ढाँचा तयार गरी सबैले देखिने गरी राख्नुपर्नेछ र सोही अनुरुप सेवाको सुनिश्चितता गर्नुपर्नेछ ।

१३) अस्पतालमा आउने बिरामीलाई आवश्यक पर्ने जानकारी गराउन सोधपुछ वा सहायता कक्षको व्यवस्था गरी सेवाग्राहीलाई आवश्यक जानकारी दिन व्यवस्था गरेको हुर्नुपर्नेछ ।

१४) सेवा प्रदायक चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरुको सुरक्षाका लागि विभिन्न सरुवा रोग विरुद्धका खोप तथा व्यक्तिगत सुरक्षा व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।

१५) हरेक स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरुको सेवा शर्तसम्बन्धी विनियम बनाएको हुनुपर्नेछ ।

स्वास्थ्य संस्थाले नेपाल सरकारबाट सञ्चालित सेवा वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा नेपाल सरकारले तोकेका प्रोटोकल/मापदण्ड/निर्देशिका अनिवार्य रुपमा पालना गरेको हुनुपर्नेछ ।

१६) अस्पतालले चौबीसै घण्टा चिकित्सक तथा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट आकस्मिक सेवा दिएको हुनुपर्नेछ ।

१७) अस्पतालमा रहेको आकस्मिक शैया क्षमताको आधारमा चिकित्सक तथा अन्यस्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ र सोको विवरण अनुसुची ८ बमोजिमको ढाँचामा सबैले देख्ने ठाँउमा राख्नु पर्नेछ ।

१८) आकस्मिक विभागवाट बिरामी भर्ना गर्ने, रिफर गर्ने, बिरामीको रेफरल प्रकृया र बिरामी सार्ने स्पष्ट परिभाषित भएको हुपर्नेछ र सोको विवरण अनुसुची ८ बमोजिमको ढाँचामा सबैले देख्ने ठाँउमा राख्नु पर्छ ।

१९) अस्पतालमा उपचारका लागि आउने विपन्न, असहाय, बेवारिसे बिरामीका लागि कुल शैयाको दश प्रतिशत शैया छुट्याई निःशुल्क उपचार अनिवार्य रुपमा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

खण्ड (ध) बमोजिम उपलब्ध गराएका उपचार सेवाको अभिलेख राखी सोको प्रतिवेदन केराबारी गाउँपालिका कार्यालयमा नियमित रुपमा पठाउनुपर्नेछ ।

अस्पतालहरुमा ज्येष्ठ नागरिकहरुलाई विशेष किसिमका सुविधाका व्यवस्था हुनपर्ने र आवश्यक मात्रामा शैया छुटयाउनुपर्नेछ ।

स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरिने भवन र अन्य पूर्वाधार भवन संहिता र सम्बन्धित क्षेत्र भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड अनुरुप हनुपर्नेछ ।अस्पतालले विपद्व्यवस्थापनको कार्ययोजना बनाएको हुनुपर्नेछ । सोकार्यका लागि सम्पर्क तोकी सोको जानकारी केराबारी गाउँपालिकाको कार्यालय जिल्ला समन्वय समितिमा दिनु पर्नेछ । अस्पतालले सूचना अधिकारी तोक्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद ४

अस्पताल सम्बन्धी मापदण्डहरू

१. अस्पतालको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्डहरुः (१) अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्दा देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछः-

अस्पताल रहने स्थान धुवाँ, धुलो, ध्वनि, जल तथा जमिन प्रदूषणबाट मुक्त भएको ।

अस्पताल रहने क्षेत्र र हाताभित्र उपयुक्त सुरक्षाको ब्यवस्था भएको ।

अस्पताल स्थापना हुने स्थान सडक यातायातको पहुच भएको ।

पानी, बिजुली र सञ्चार सुबिधा उपलब्ध भएको ।

सवारी साधन पार्किङका लागि पर्याप्त व्यवस्था भएको ।

अस्पताल परिसरमा स्वस्थकर वातावरणका लागि बृक्षारोपण तथा बगैचाको व्यवस्था भएको ।

जोखिमपूर्ण फोहरव्यवस्थापनका लागि उपयुक्त प्रविधिको व्यवस्था गर्नुका साथै व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली,०७०२ बमोजिम फोहरव्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधार व्यवस्था मिलाएको ।

(२) आकस्मिक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको– हुनु पर्ने (क) कुल शैया क्षमताको कम्तिमा दश प्रतिशतका दरले आकस्मिक कक्षमा शैयाहरू उपलब्ध हुनु पर्नेछ । आकस्मिक सेवाका लागि छुट्याएको शैयालाई देहाय अनुरुप वर्गीकरण गरी सेवा दिने व्यवस्था मिलाउ पर्नेछः–

Red (R) = अति सिकिस्त बिरामीको सेवा दिने शैया बराबर एक प्रतिशत,

Yellow (Y) = सिकिस्त बिरामीको सेवा दिने शैया बराबर दुई प्रतिशत,

Green (G) = सामान्य बिरामीको सेवा दिने शैया बराबरतीन प्रतिशत,

Black (B) = मृत्यु भईसकेका बिरामीलाई राख्ने शैया बराबर एक प्रतिशत,

Observation Room/Bed बराबर तीन प्रतिशत, दश ्रतिशतप भन्दा बढी शैया छुट्याएको सन्दर्भमा माथिउल्लेख भएका वर्गीकरणको अनुपातमा शैयाको बाँडफाँड गर्नु पर्नेछ ।

(ख) आकस्मिक कक्ष सञ्चालन गर्दा अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे इमेजिङ सेवा, प्रयोगशाला, ओ.पी.डी., ओ तथा अन्य वार्डहरूमा समेत सजिलै बिरामी ल्याउन लैजान सकिने (व्हिलचेर/ट्र्ली ,स्टेचर) गरी सञ्चालनमा ल्याएको हुनु पर्नेछ ।

(ग) आकस्मिक कक्षमा प्रतिक्षालय, शौचालय, **(Triage Room)** चेन्जिङ्ग रुम,**(Medico-Legal Case)** जस्तै **(Rape Victim)** आदिको लागि गोपनियता सुनिश्चित हुने कोठाको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्ने

(घ) चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(ङ) पच्चिस शैया क्षमताका अस्पतालमा आकस्मिक सेवाका लागि दक्ष स्वास्थ्यकर्मी चौबीसै घण्टा र चिकित्सक अनकल **(on Cal)** मा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनु पर्नेछ । साथै पच्चीस

शैया वा सो भन्दा माथिको क्षमता भएका अस्पतालहरुमा आकस्मिक सेवा कक्षमा चौबीसै घण्टा चिकित्सक सेवा उपलब्ध हुनुका साथै सम्बधित बिषयको कन्सल्टयाण्ट चिकित्सक अनुकूलमा अनिवार्य रुपमा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(च) आकस्मिक विभागवाट बिरामी भर्ना गर्न, रिफर गर्ने बिरामीको रेफरल प्रकृया तथा बिरामी सार्ने पद्धति स्पष्टरुपमा परिभाषित रहेको हुनु पर्नेछ ।

(छ) प्रकोपजन्य रोगहरु, प्राकृतिक प्रकोप जस्ता पक्षहरुलाई बिचार गरी आकस्मिक उपचार सेवाका लागि संस्थाले विपद्व्यवस्थापन योजना बनाएको हुनु पर्नेछ ।

(ज) आकस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति कम्तिमा **Basic Life Support (BLS)/ Primary Trauma Care (PTC)/ Advance Cardiac Life Support (ACLS)/ Advance Trauma Life Support (ATLS)** आदि सम्बन्धी तालिम लिएको हुनु पर्नेछ ।

(३) बहिरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको– हुनु पर्नेछ

(क) अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. कक्षको व्यवस्था मिलाएको ।

(ख) अस्पतालका लागि सामान्यतया सामान्य चिकित्सा, वालरोग, सामान्य शल्यक्रिया, स्त्री तथा प्रसुती सेवा हुनुपर्ने तथा पूर्वाधार पूरा गरी हाड जोर्नी, नाक कान घाँटी, छाला तथा यौनरोग, आँखा

जस्ता सेवाको लागि स्वेच्छिक रुपमा सञ्चालन गर्न सक्ने ।

(ग) उपलब्ध भएका चिकित्सकहरु मध्ये सेवाग्राहीले उपलब्ध भएसम्म रोजेको चिकित्सकसँग परीक्षण गर्न पाउने व्यवस्था भएको ।

(घ) पचास शैया वा सो भन्दा माथिका अस्पतालले एम.सी.एच. क्लिनिकको अलग्गै व्यवस्था गरेका

(४) अन्तरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछः-

(क) अस्पतालमा शल्यक्रिया पश्चात पनि बिरामीको अवस्था स्थिर नभए सम्म उक्त शल्यक्रिया गर्ने समूह तथा सर्जन चिकित्सक र एनेस्थेसियोलोजिष्ट अस्पतालमा रहिरहनु पर्ने र ततपश्चात पनि सर्जरीको प्रकृति हेरी आवश्यक परेको खण्डमा तत्काल उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।

(ख) नर्सिङ्ग ड्यूटी स्टेशनबाट प्रत्येक बिरामीको प्रत्यक्ष निगरानी हुने व्यवस्था गर्नु पर्ने । उक्तव सुविधा नभएमा प्रत्येक बिरामीको शैयामा कल बेल राखु पर्ने ।

(ग) एक कन्सल्टयाण्टको मातहतमा स्वास्थ्य सेवाको कुनैपनि युनिटमा पच्चीस शैया भन्दाबढी शैया राख्न नपाइने ।

(५) एलाईड हेल्थ तथा निदानात्मक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धीपुरमापदण्ड गरेको हुनुछ पर्नेः–

(क) प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति अनुरुपको प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

(ख) रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरू ओ.पी.डी., ओ.टी.तथा वार्डहरूलाई समेत बिरामी ल्याउन लैजान सकिने (व्हीलचेयर/ट्रली, स्टेचर) गरी संचालनमा ल्याएको हुनुपर्ने ।

(ग)यस्ता सेवा प्रदान गरिने कोठाहरूमा प्रतिक्षालय, शौचालय, चेन्जिङ रुम समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

(६) शल्यक्रिया गर्ने स्वास्थ्य संस्थामा सेवाको प्रकार हेरी पाँचदेखि दश प्रतिशत उपचार सेवाका (**High Dependency Unit**) आई. सि. यु शैयाहरु रहनु पर्नेछ ।

(७)अस्पतालमा पोषण, खोप, आमा र वच्चाको स्वास्थ्य, परिवार नियोजन जस्ता सेवा नेपाल सरकारको नीति बमोजिम प्रवद्र्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(८)अस्पतालमा कम्तीमा वच्चा तथा आमाको लागि विशेषज्ञ सेवा र विशेषज्ञ अस्पतालमा सो अस्पतालको प्रकृति अनुसारको विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(९) औषधि पसल (**Pharmacy**) का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पुरा

पर्नेछः-

अस्पताल हाता भित्र औषधि पसलको व्यवस्था अस्पताल फार्मेसी सेवा निर्देशिका २०७० बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

चौबिसै घण्टा फार्मेसी सञ्चालनका लागि फार्मेसी विषय अध्ययन गरेको जनशक्तिको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

फार्मेसी कक्षमा औषधिको गुणस्तरमा ह्रास नहुने गरी सुरक्षित भण्डारण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । साथै ताप संवेदनशील औषधि तथा भ्याक्सिनको भण्डारण तोकिएको तापक्रममा भण्डारण हुनुपर्ने ।

उपचारमा प्रयोग गरिने लागू औषधहरु (**Narcotic Drugs**) लागू औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाले चिकित्सकको लिखित प्रेस्क्रीप्सन अनुसार मात्र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ । साथै औषधिको आम्दानी तथा वितरणको अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।

म्याद नाघेका औषधिहरु नियमित रुपमा नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषदको **Hospital Waste Management Guideline** मा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम नभएको खण्डमा विश्व स्वास्थ्य संगठनको निर्देशिका बमोजिमको विधि अपनाइ नष्ट गर्नु पर्नेछ ।

आकस्मिक सेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधिहरु चौबिसै घण्टा उपलब्ध ब्यवस्था हुनु पर्ने ।

अस्पतालले बाह्य व्यक्ति वा संस्थालाई फार्मेसी सेवा संचालन गर्न दिएको अवस्थामा सो व्यक्ति वा संस्थाले पनि अस्पतालले पालना गर्नुपर्ने भएका सम्पूर्ण शर्तहरु अनिवार्य रुपमा पालना गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्ने

औषधीको खुद्रा मूल्यमा छुटको व्यवस्था भएमा सबैले देख्ने गरी सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ ।

भवन संहितामा उल्लेखित मापदण्ड अनुरुप औषधि पसल सञ्चालन हुने भवन निर्माण भएको हुनु पर्ने छ ।

(१०) रक्त सञ्चार सेवा (**Blood Bank**) का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ : अस्पताल हातामा ब्लड बैंकको व्यवस्था भएकोहुनुपर्ने । सो नभएमा बिरामिलाई आवश्यक पर्ने ब्लड उपलब्ध हुने गरी व्यवस्था मिलाइएको हुनु पर्ने । ब्लड बैंकको सम्बन्धमा राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति अनुरुपको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने।

(११)पचासशैया भन्दा माथि क्षमताको अस्पतालमा फिजियोथेरापि सेवा अनिवार्य रुपमा उपलब्ध हुनुपर्नेछ ।

(१२)अस्पतालमा रहेका बिरामी तथा अन्य सेवाग्राहीलाई असहज नहुने गरी अलग्गै चिस्यान कक्ष वा शवगृहको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(१३)अस्पताल व्यवस्थापन (**Hospital Management**) का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ ।

(क) सोधपुछ तथा गुनासो सुनुवाई कक्ष :

(१)सेवाग्राहीहरूको सुविधाको लागि आवश्यक कर्मचारी सहितको सोधपूछ कक्षको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

(२) अस्पतालले प्रदान गर्ने सेवाका विषयमा सेवाग्राहीको गुनासो सुनुवाइ गर्ने उचितको प्रवन् हुनु पर्ने ।

(ख) सूचना संप्रेषण :

(१)अस्पतालभित्र प्रभावकारी सूचना सम्प्रेषणका लागि आन्तरिक टेलिफोन (**Intercom**) कलको ब्यवस्थाका साथै आवश्यक आधुनिक संयन्त्रको समुचित प्रयोग हुनुपर्ने ।

(२) अस्पतालहरुमा सार्वजनिक संचार सेवाको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

(३)प्रहरी,एम्बुलेन्स, दमकल जस्ता सेवा लगायतका आकस्मिक सेवाका टेलिफोन नम्बरहरु स्पष्ट देखिने गरी राख्नु पर्ने ।

(ग) पानी वितरणः

(१) अस्पतालमा बिरामी र अन्य ब्यक्तिहरुका लागि चौबीसै घण्टा शुद्ध पानी विश्व स्वास्थ्य संघले तोकेअनुरुपको आपूर्ति हुनु पर्ने ।

(२) अस्पतालद्वारा वितरण हुनेपानीको गुणस्तर परिक्षण ४/४ महिनामा गराई अभिलेख राखिएको

हुनुपर्ने । बहिरंग, नर्सिङ्ग कक्ष, अन्तरंग, अपरेशन थिएटर र आपतकालीन कक्षहरुमा पानी व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(घ) विद्युत आपूर्ति :

(१) अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै विभागहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । साथै

लोडसेडिङको समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक ब्याकअप सिष्टमको स्थापना गरेको हुनु पर्ने

(२)ओ.टी., आई.सि.यू., सि.सि.यू., इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकाल

विद्युत व्याक–अप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने ।

(ङ) सरसफाई तथा शौचालयब्यवस्थाः

(१) अस्पतालको सम्पूर्ण क्षेत्र सधै सफा राखु पर्नेछ ।

(२) अस्पतालमा देहाय बमोजिमको सेवा दिइने कक्षहरु वा क्लिनिकमा शौचालयका

हुनु पर्नेछ–(क): आकस्मिक कक्ष

(ख)लेवर रुम

(ग)प्याथोलोजी सेवा

(घ)बहिरंग विभाग(आवश्यकता अनुसार महिला र पुरुषका लागि अलग अलग) (ङ)प्रति छ बेडको जनरल सेवामा एक

(च)महिला तथा अपाङगका लागि अलग्गै क्याविन तथा डबल रुमका लागि (एटेच भएको (ज) डाक्टर तथा स्टाफका लागि आवश्यकतानुसार)

(३)अस्पताल हाताभित्र सेवाग्राही तथा सेवाप्रदायकका लागि पर्याप्त पानी र साबुन सहित शौचालयको ब्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(४) शौचालय सधै सफा राख्ने ब्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।

(५) मर्मत सम्भार व्यवस्था :

अस्पतालले प्रयोग गर्ने उपकरण तथा औजारहरू समयमानै मर्मतको व्यवस्था हुनु पर्नेछ । साथै ठूला र गम्भीर प्रकृतीका औजार उपकरणहरुको कम्पनीले निर्दिष्ट गरेको मर्मत अवधि अनुसार मर्मत सम्भार कार्य योजना बनाई सोही अनुसार मर्मत गरेको हुनु पर्नेछ ।अस्पतालको भवन, सवारी साधन, मेसिनरी औजार, यन्त्र, उपकरण, विद्युतीय उपकरण र विद्युतीय उपकरणहरूको नियमित मर्मत संभार गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्ने

(६)बिरामी कुरुवालाई सुविधाः अस्पतालको वार्ड तथा अन्य उपचार दिने स्थानमा आवश्य

अनुसार बिरामीको साथमा रहने एक जना कुरुवालाई बस्न सक्ने प्रवन्ध हुनु पन

(७)क्यान्टिन सुविधाः स्वास्थ्य संस्था हाता भित्र खाना पकाउने (**Kitchen**) र खाना खाने (**Dining**) अलग– अलग ठाउँ सहितको सफा र सुविधायुक्त क्यान्टिनको व्यवस्था भएका पर्नेछ ।

(८)लण्ड्री व्यबस्थाः

(क)अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुत्ता, तन्ना, तकिया, खोल, रुमाल जस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्ड्रीको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

(ख)अस्पताल भर्ना भएकाबिरामीको लुगा धुने सुविधाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

(९) भण्डार (**Store**) ः

(क)आपत्कालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अलग्गै भण्डार कक्ष यस्तो भण्डारमा कम्तिमा एक महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक रहने व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(ख)अस्पतालको लागि आवश्यक लत्ताकपडा, सरसफाइ सामग्री, औजार, उपकरण तथा औषधिको न्यूनतम मौज्दात रहनु पर्ने र सो सामग्रीहरुको उपयुक्त भण्डारणको (**Refrigerator, Ventilation A/C** आदि) व्यवस्था गरेको हुनु पर्ने ।

(१०) सुरक्षा व्यवस्थाः

(क) अस्पतालमा सुरक्षा व्यवस्था मिलाउनसुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(ख) आपतकालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका निकाय सँग समन्वय कायम गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने ।

(११) एम्बुलेन्स सञ्चालन ः अस्पतालमा मेडिकल एटेण्डेण्ट सहितको १ वटा एम्बुलेन्स अनिवार्य

हुनुपर्ने अस्पतालले र त्यस्ता मेडिकल एटेण्डेण्ट लाई (**Basic Emergency Medicine Training**) दिने व्यवस्था मिलाउनुका साथै एम्वुलेन्स सेवा सञ्चालन नीति बमोजिम एम्वुलेन्स सेवा संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(१२) यातायातको व्यवस्थाः अस्पतालले कम्तिमा रात्रीकालिन समयमा काम गर्ने कर्मचारीला आउन जान यातायातको व्यवस्था अनिवार्य रुपमा मिलाउनु पर्नेछ ।

(१३) स्थान तथा जग्गा पूर्वाधारः

(क) अस्पताल रहने स्थान (**Loction**)ः अस्पताल रहने स्थान छनौट गर्दा पर्ने गरी प्रदूषण मुक्त क्षेत्रको छनौट गर्न पर्नेछ । छनौट गरिएको स्थानमा त्यस्तै प्रकृतिको अस्पताल रहेको स्थानको कम्तिमा एक कीलोमीटर टाढा हुनु पर्नेछ । विशिष्ट प्रकृतिको बहुसेवा उपलब्ध गराउने अस्पताल, होमीयोप्याथिक जस्ता फरक प्रकृतिका अस्पतालको हकमा र

जनघनत्वका आधारमा अस्पतालको शैया आवश्यक देखिएमा यो बन्देज लागू हुने छैन।

(ख) अस्पताल सञ्चालनको लागि आफ्नै स्वामित्वको पर्याप्त जग्गा हुनु पर्नेछ ।आफ्नो जग्गा नभएको हकमा कम्तीमा पन्ध्र बर्षका लागि जग्गा भाडामा लिई सो जग्गामा पुर्वाधार निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याउन सक्नेछ । पच्चिस शैया भन्दा माथि क्षमता बिस्तार गर्दा वा पचास शैया भन्दा माथि अस्पताल सञ्चालन गर्नुपर्ने अवस्थामा आफ्नै भवन हुनु पर्नेछ ।

(ग) आफ्नो जग्गा नभएका पच्चिस शैयाका अस्पतालले कम्तिमा पन्ध्र बर्षको घर जग्गा भाडा (लिज)मा लिई सेवा सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।तर भाडामा लिईएको भवन, भवन संहिताका मापदण्ड अनुरुप निर्माण भएको हुनु पर्नेछ ।

(घ) शिक्षण अस्पतालको हकमा मेडिकल काउन्सिलको मापदण्ड अनुसार हुनु पर्नेछ ।

(१४) अस्पतालको भवन (**Building**):

(क)अस्पताल सेवा सञ्चालन गरिने भवनको नक्सा र डिजाइन भवन ऐन, को दफा ११ मा भएको व्यवस्था अनुरुप स्वीकृत भएको हुनु पन सरकारले अस्पतालका सम्बन्धमा छुट्टै मापदण्डतोकेको भएमा सोही बमोजिम उपत्यकाको हकमा काठमाण्डौ उपत्यका विकास प्राधिकरणबाट अस्प भवन निर्माण सम्बन्धी योजना स्वीकृत भएको हुनु पर्नेछ । भवन सम्बन्धित नगरपालिका वा नगर विकास समितिले जारी गरेको माप

बमोजिम सो भवन निर्माण भएको सहरी विकास भवनतथ निर्माण विभाग डिभिजन कार्यालयबाट सिफारिस प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ ।

(ख) भवनमा सर्व-साधारणको जानकारीका लागि तयार गरी **Disaster Management Plan** तयार गरी सुरक्षा सम्बन्धी संकेत चिन्हहरु उपयुक्त स्थानमा प्रस्ट देखिने गरी हुनु पर्नेछ ।

(ग) अस्पतालको कोठाहरु उपयुक्त भेन्टीलेसन वा वातानुकुलित यन्त्र राखिएको हुनु पर्नेछ ।

(घ) अस्पतालमा प्रशासनिक कार्यालय, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, वार्ड, क्यान्टिनको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(ङ) अस्पतालमा व्हिलचेयर तथा ट्रलिको सहज आवागमनको व्यवस्थाका लागि लिफट/र्याम्पको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

च) प्रतिक्षालयमा आवश्यकतानुसार बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने–पार्टी, टेलिभिजन, सूचना पत्रपत्रिका
लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ ।

(छ) अस्पतालको कुल निर्माण क्षेत्रफल, प्रति शैया ५५ वर्ग मीटरका दरले हुनु पर्नेछ । उक्त क्ष् सोधपुछ, दर्ता कक्ष, प्रतिक्षालय, प्रवेशद्वार सहितको हलको क्षेत्र समावेर्श छभएको। सो हुनुपनेबाहेक भान्सा घर, लुगाधुने कोठा, जेनरेटर कक्ष, कर्मचारी

आवास तथा भण्डार कक्ष, मर्मत सम्भार क आदिका लागि थप व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।

(ज) आफ्नो जग्गा नभएका पच्चिस शैयाका अस्पतालले घर जग्गा भाडामा लिई सेवा सञ्चालन गर्दा सो घर भूकम्पीय जोखिम प्रतिरोध क्षमता भएको भनि सहरी विकास तथा भवन विभाग/डिभिजन कार्यालयबाट प्रमाणित भएको हुनु पर्नेछ । पच्चिस शैया भन्दा माथि क्षमता विस्तार गर्दा वा पचास भन्दा माथिको अस्साल सञ्चालन गर्नु पर्ने अवस्थामा भवन निर्माण स्विकृति लिदा प्रयोजनमा अस्पताल सेवा संचालनका लागि भनी स्पष्ट खुलेको हुनु पर्नेछ ।

(झ) शिक्षण अस्पतालको हकमा कुल निर्माण क्षेत्रफल नेपाल मेडिकल काउन्सीलले तोके बमोजिम नतोकेको भएमा न्यूनतम प्रति शैया नव्वे वर्गमीटर हुनु पर्नेछ ।

(ञ) बहिरंग विभागको प्रत्येक कोठाको क्षेत्रफल कम्तिमा चौध वर्ग मीटर हुनुपर्नेछ । शौचालय प्रतिक्षालय, बिशेषज्ञको सहयोगी रहने कक्षका लागि पर्याप्त स्थान हुनु पर्नेछ ।

(ट) बिरामीको चापको अनुपातमा पर्याप्त र सुविधाजनक हुने गरी फर्निचर सहितको प्रतिक्षाल
व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।

(ठ) अस्पताल भित्र प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने–अलग प्रवेश द्वारा र बहिर्गमन द्वार हुनुपर्नेछ ।

(ड) आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्क ठाउँमा सहज रुपमा जान सक्ने गरी अलग्गै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ

(ण) सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी म्वुलेन्ससाधनर एदमकल जस्ता सवारी साधनका लागि पार्किङ्गको व्यवस्था हुनुपर्नेछ । न्यूनतम पार्किङ कूल जग्गाको पच्चीस प्रतिशत व तीन शैयाका लागि एउटा कार पार्किङ गर्न मिल्ने स्थल मध्ये जुन बढी हुन्छ सोही अनुसार हुनुपर्नेछ।

(त) अस्पताल जेष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा अपांगमैत्री हुनु पर्नेछ ।

(थ) व्हिलचेयर, ट्रलि, स्ट्रेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने र यस्ता सामग्री राख्ने ठाउँ र चलाउ पर्याप्त ठाँउ र चलाउने मानिसको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(१५) वातावरण व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हुनु– पर्नेछः

(क) पचास शैया र सो भन्दा माथिको अस्पतालले सेवा संचालन गर्नुपूर्व वातावरण संरक्षण ऐन तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ बमोजिम सम्बन्धित निकायबाट प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गरेको हुनु पर्नेछ ।

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्दा फोहरमैला व्यवस्थापनक सम्बन्धमा आवश्यक ध्यान दिनु पर्नेछ ।

(ग) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनमा प्रस्ताव भए बमोजिम कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाएको्ुनुह पर्नेछ ।

(१६) फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पूरा गरेको– हुनु पर्ने

(क) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमै व्यवस्थापन नियमावली, २०७० ले तोके बमोजिम हुनुपर्ने ।

(ख) अस्पतालबाट निस्कासन हुने सामान्य तथा चिकित्साजन्य फोहरमैला प्रकृति अनुसार स्रोतमै अलग छुटयाउने, संकलन, ढुवानी तथा उचित विसर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।

(ग) अस्पतालबाट सृजित संक्रमणजन्य फोहरलाई निःसंक्रमण गरेर अन्तिम व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।

(घ) अस्पतालमा मर्करीयुक्त उपकरणको सट्टा डिजीटल प्रबिधियुक्त उपकरण प्रयोग गर्नु१७. पर्नेछ

अस्पताल सम्बन्धी अन्य मापदण्ड ः दफा १६ मा उल्लिखित मापदण्डका अतिरिक्त देहायका शैया क्षमताका अस्पतालहरुले देहाय बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हुनु– पर्नेछः

(क) पचास शैया भन्दा बढी एक सय क्षमता सम्मको अस्पतालको लागिः

(१) भवन मापदण्डः

(क) भौगोलिक विषमताको आधारमा भवनको हरेक तलाको उचाई मानव स्वास्थ्यलाई अनुकुल बनाएको हुनु पर्नेछ । सामान्यतः कोठाको उचाई कम्तिमा तराईका लागि ३.६ मिटर र अन्य क्षेत्रका ३ मिटर हुनु पर्नेछ ।

(ख) अस्पतालको गुरुयोजना (**Master Plan**) तयार गरेको हुनु पर्नेछ ।

(ग) अस्पतालको भवनमा एक तला भन्दा वढी तला भएको भवन वा अस्पताल सेवा प्रदान गर्नुपर्दf **Ramp/Lift** को अनिवार्य व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(घ) अस्पतालमा प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाको लागि छुट्टाछुट्टै विभार्गछ ।हुनु पने

(ङ) प्रशासनिक कार्यालयमा बैठक कोठा र पुस्तकालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।

(च) बहिरंग विभाग, अन्तरंग विभाग, प्रयोगशाला, अपरेसन थिएटर र प्रशासनिक कार्यालय जस्त सेवाग्राही र बिरामीले हिँडडुल गर्नुपर्ने क्षेत्रहरूमा सहज आवागमन गर्न सकिने गरी व्यवस्था हुन

(छ) अस्पतालमा आउने बिरामी, कुरुवा र भिजिटर्सका लागि आवश्यक पर्ने सवारी साधनहरु पार्किङ्गको लागि अस्पतालले आवश्यक व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(ज) आकस्मिक अवस्थामा बर्हिगमन द्वारको आवश्यक व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(झ) आगलागी भएको बेलामा बारुणयन्त्रको लागि अस्पताल हाताभित्र पर्याप्तस्थानमा पानी भर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(ञ) प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा बारुणयन्त्र आवागमनमा सहज हुने गरी भवन निर्माण भएको हुनुका साथै पर्याप्त संख्यामा अग्नि समनयन्त्र (**Fire Extinguisher**) जडान भएको हुनु पर्ने साथै आकस्मिक संकेत
लागि साईरनको व्यवस्था हुपर्नेछु ।

(२) अन्तरंग सेवा (**Indoor Service**):

(क) अस्पतालको शैया क्षमताको आधारमा डाक्टरको डयुटी रुम, (पेन्ट्रीदराज,र्याक, खाना राख्ने ठाउँ
आदि) , आइसोलेसन रुम, ट्रिटमेण्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(ख) शैंया वीचको दूरीको सम्बन्धमा साधारण शैया (**General**) बीचको दुरी कम्तिमा ४ फिट हुनुपर्ने र
साथै भित्ताबाट कम्तिमा एक फिटको दूरीमा शैंया राख्नु पर्नेछ ।

(ग) अस्पतलामा बच्चा, सुत्केरी, अब्जर्भेसन तथा सरुवा रोगका लागि छुट्टाछुट्टै वार्डको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(घ) जनरल शैंयाको हकमा ४ देखि ६ शैयाको अनुपातमा १ स्टाफ नर्स ब्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(ङ) लेबर रुमको छुट्टै व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ साथै लेबर रुमका लागि छुट्टै शौचालयको पर्नेछ ।

(३)सघन उपचार सेवा (आई.सि यू., सि.सि.यू., एन. आई.सि.यु)

(क)चौबिसै घण्टा सघन उपचार सेवा दिने व्यवस्था मिलएको हुनु पर्नेछ ।

(ख)प्रत्येक अस्पतालमा आकस्मिक कक्ष सँगै **Observation Ward** र **Minor OT/Major**

OT बाट सहज ढङ्गले बाट सहज पहँुच पुग्ने आई. सि. (इन्टेन्सिवयू.–केयर युनिट) कक्ष हुनु पर्नेछ ।

(ग) कुल उपलब्ध वेडको पाँच प्रतिशतको अनुपातमा आई. सि. यू. वेड व्यवस्था गरेको। हुनु पर्नेछ ।

(घ) आइ.सि.यू. कक्षमा प्रति दूई शैयाका लागि एक भेन्टिलेटर हुनु पनछ ।

(ङ) तुरुन्तै असर गरिहाल्ने (**Acute**) रोगीहरूको लागि आवश्यक मात्रामा अलग्गै शैया छुटयाउनु पर्नेछ ।

(च) आई.सि.यु., सि.सि.यू., एन.आई.सि.यू. जस्ता सघन सेवा प्रदान गर्ने युनिटमा प्रति अनुपातमा एक जना स्टाफ नर्सको व्यवस्था हुनुपर्ने । सम्बन्धित क्षेत्रमा तालिम प्राप्त चिकित्सक चौविसै घण्टा उपस्थित रहनु पर्ने र सम्बन्धित कन्सल्टयाण्ट अनुकूलमा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(छ)मेजर ओ.टी. भएको जुनसुकै अस्पतालमा आइ.सि.यू. अनिवार्य हुनु पर्नेछ ।

(ज)आइ.सि.यू. युनिटमाभर्ना भएका बिरामीहरुको अवस्थाबारे चौविस घण्टामा कम्तिमा दुई पटक

बिरामीका आफन्तलाई बिरामीको अवस्थाको जानकारी दिने ब्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(झ)कडा सरुवारोग भएका बिरामीलाई सघन उपचार आवश्यक परेका बिरामीलाई छुट्टै आइसोलेशन

उपचारको प्रवन्ध मिलाएको पर्नेछ।

(ञ)सघन उपचार कक्ष वातानुकुलित हुनु पर्नेछ ।

(४)**ओ. टी.(अपरेशन थिएटर)** Operation Threator ः

(क) प्रति पचास शैया क्षमता बराबर एउटा मेजर ओ.टी. र एउटा माइनर ओ.टी.को व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।सो का अतिरिक्त प्रत्येक पच्चीस शैया सर्जिकल बेडका लागि ओ.टी.एक मेजर आवश्यक माइनर ओ.टी. को थप व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(ख)प्रति पचास शैया क्षमता बराबर एउटा एनेस्थेसिक तयारी कक्षको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(ग) ओ. टि., श्वास–प्रश्वास तथा हेमोडाइलाईसिस युनिटसँग पहुँच भएको हुनु पर्नेछ ।

(घ) अक्सिजन आपूर्तिको नियमित स्थाव्यव हुनु पर्नेछ ।

(ङ) ओ. टी. वातानुकूलित गराईएको हुनु पर्नेछ ।

(च) अत्यावश्यकीय सेवा तथा सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनु पर्नेछ ।

(छ)ओ. टी. को बाहिर बिरामी कुरुवा बस्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(ज)प्रत्येक मेजर ओ.टी. को लागि पोष्ट अपरेटिभ वार्डको व्यवस्थाहुनुपर्नेछभएको ।

(५)एलाईड हेल्थ सेवा (**Allied Health Service**):

(क)एक्सरे मेशिन **Install** गर्नको लागि कम्तिमा २२५ स्क्वायर फीटको कोठा हुनु पर्नेछ ।

(ख)एक्सरे गर्ने कोठाको **Wall Thickness** (१) **9 Inches with plaster of Paries** वा (२) **6 Inches with 0.2 mm lead barrier** वा (३) **2.0 mm Leaf Thickness** मध्ये कुनै एक हुनु पर्नेछ । साथै झ्याल, ढोका तथा भित्ताबाट विकिरणको चुहावट नहुने गरी आवश्यक व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(ग)**X-ray Expose** गर्ने व्यक्तिको लागि एक्सरे कोठाभित्र **0.5 mm** को **Lead Aprone or Equivalent Radiation Protective Material** प्रयोग गर्ने ब्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(ङ) एन्टीनेटल, न्यूरोलोजी र नेफ्रोलोजी जस्ता विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने सटिक अस्पतालमा डिप्सटिक जस्ता परिक्षण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(च) माइक्रो–बायोलोजी सम्बन्धी प्रयोगशाला वातानुकुलित भएको हुनु पर्नेछ ।

(६) **सूचना संप्रेषणः**

(क) आधुनिक सूचना प्रविधि सहितको अस्पताल सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनु पर्ने छ ।

(ख) अस्पताल प्रवेश गर्नासाथअस्पतालको ले–आउट देखिने नक्साद्वारा कुन सेवा कुन ठाउँमा प्राप्त गन सकिन्छ भनी देखिने बिरामी बडापत्रको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(ग) सूचना–पाटी, टि.भि.स्क्रिन, वेभसाइट, ब्रोसियरजस्ता माध्यमबाट स्वास्थ्य सम्बन्धी जानकारी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा र यसको लागि आवश्यक शुल्कबन्धीसम्जानकारी समेत दिने व्यवस्थाका लागि नागरिक वडापत्र सहजरुपमा देखिने ठाउँमा राख्नु पर्नेछ ।

(घ) प्रयोगशालाबाट सेवाग्राहीहरूले पाउनुपर्ने सूचना व्यवस्थित रुपले प्रदान गर्न यस्ता प्रणालीलाई अस्पतालको सूचना प्रणालीसँग आवद्ध गरेको हुनु पर्नेछ ।

(ङ) वार्ड तथा अन्य सम्वेदनशील कोठाहरू जस्तै लेवर–रुम, डेलिभरी–रुम,आइ.सी.यू, सी.सी.यू, अपरेशन थिएटर,

आपतकालीन कक्षमा शीघ्र सूचना दिने पद्धति स्थापना भएको हुनु पर्नेछ ।

(ख)एक सय शैया भन्दा बढी क्षमताको अस्पतालको लागिः

(१) **अन्तरंग विभाग** (Indoor Service)

अन्तरंग विभागमा लागि देहायको मापदण्ड पुगेको हुनु पर्नेछ–

(क)महिला र पुरुषको लागि अलग–अलग वार्डको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(ख)अस्पतालमा वार्डको सुविधा हुनेगरी ड्रेसिङ रुम, काउन्सिलिङ रुम आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।

(ग) अपांगहरूको व्यक्तिगत सरसफाई र लुगा फेर्ने प्रयोजनका लागि आवश्यक व्यवस्था हुनुपर्ने र अस्पताल भवन बालबालिका तथा अपाङ्गमैत्री हुनुपर्ने ।

(घ) एक जनरल वार्डमा अधिकतम पच्चीस शैया भन्दा बढी राख्न नपाईने ।

(ङ) प्रत्येक कमन रुममा छ शैया भन्दा बढी राख्न नपाईने ।

(च) प्रत्येक वार्डमा सिंगल, डबल र क्याबिन सहितको शैया भएका कोठाहरूको समेत ब्यवस्था हुनुपर्ने ।

(छ)ठूला र जटिल प्रकारका शल्यक्रिया (**Major Surgery**) सेवाप्रदान गर्ने अस्पतालमा कार्डियाक
मनिटर भेन्टिलेटर समेतका पोष्ट अपरेटिभ रिकभरी शैया अनिवार्य रुपमा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(ज)प्रत्येक वार्डको लागि –अलग नर्सिङ स्टेशन हुनुपर्ने ।

(झ) अस्पतालमा आवश्यकता अनुसार चेन्जिङ रुम, शौचालय, बाथरुम, नर्सिङ स्टोरतथा ड्युटी रुमको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्ने ।

(ञ) लेबर रुम र प्रसूति कक्षमा कार्डियो–टोकोग्राफी मेशिन जडान भएको हुनु पर्ने ।

(ट) यस्तो प्रविधि अस्पतालको सूचना प्रविधिमा जोडिएको हुनुपर्ने।

(२)एलाइड हेल्थः एलाइड हेल्थको लागि देहायको मापदण्ड पुगेको हुनु पर्नेछ ः

(क)बायोकेमेष्ट्री, माइक्रोबायोलोजी, हेमाटोलोजी, प्याथोलोजी सेवाहरु सञ्चालन भएको हुन

(ख)कम्तिमा एक जना फिजियोथेरापिष्ट सहितको फिजियोथेरापी युनिट भएको हुनुपर्ने ।

फिजियोथेरापी तथा स्पिच थेरापीको ब्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

(ग) प्रयोगशाला परीक्षणको लागि कम्प्युटर प्रविधि प्रयोग गरी न्यूमेट्रिक ट्युब प्रणालीबाट नमुनाको संकेत र प्रतिवेदन दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने ।

(घ) थेरापेटिक (**Therapeutic**) औषधि अनुगमनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।

(ङ) नमुना संकलन,रिपोर्ट वितरण र सोधपुछको लागि–अलग कोठाहरू भएको हुनुपर्ने ।

(च) **Radiology** मा कार्यरत कर्मचारीहरुको लागि **Radiation Dose Monitor** गर्ने **Monitor (Themo Luminescent Dosimeters- TLD Badges)** उपलब्ध गराउनुपर्ने र समय समयमा **Radiation survey Monitoring** गर्नुपर्ने **Eye, Gonadal, Thyroid Gland** आदिको **Protection** को लागि (**Lead glass/ Gloves & Lead Apron**) को ब्यवस्था हुनुपर्ने ।

(छ) (**X-ray expose**) गर्ने कोठा, डार्करुम र प्रतीक्षा कक्ष छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने ।

(ज) **Radiology** विभागमा जनसाधारणले देख्ने ठाउँमा **X-ray** विकिरणले स्वास्थ्यमा खराव असर पर्न सक्छ भन्नेवारे सूचना टाँस्ने । साथै सूचनामा गर्भवती महिला तथा बालवालिकालाई अनाव विकिरणबाट बच्न अनुरोध गर्ने ।

(झ)एम.आर.आई./सि.टी.स्क्यान राख्ने कोठाको साइज कम्तिमा १६×२० फिटको हुनुपर्ने ।

(ञ)सि.टि.स्क्यानको लागि रेडियसन लिकेज हुन नदिनकालागि माथि एक्सरेको लागि उल्लेख भए
बमोजिम व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।

(ट) एम.आर.आई को कोठाको **External Magnetic** असर हुन नहुने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।

(ठ) कन्ट्रोल रुम कम्तिमा १०× १२ फीटको हुनु पर्ने ।

(ड) सि.टी.स्क्यान मेशिन गुणस्तरयुक्त र **sprial (Helical)** हुनु पर्ने ।

(ढ) एम.आर.आई. **0.5 Tesla or 0.2 Telsa** भएमा **MR Technology** सुविधा भएको हुनु पर्ने ।

(३) ब्लड बैंक (**Blood Bank**) ः एक शैया वा सो भन्दा वढीको अस्पतालमा रक्त सेवाको ब्यवस्था उपलब्ध हुनुपर्नेछ साथै अर्थोपेडिक, कार्डियाक सर्जरी, गाइने तथा सर्जरी,अव्स, नेफ्रान्यूरोलोजी सेवा दिने एक सय शैया भन्दा कम भएका अस्पतालले पनि आवश्यकता अनुसार रक्त सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । नेपाल रेडक्रस सोसाईटीबाट रक्त संचारसेवा उपलब्ध भएको ठाउँमा यो व्यवस्था अनिव छैन ।

(४)शव गृह (**Mortuary**)ः

(क)शवगृह अस्पताल कम्पाउण्ड भित्र तर अलग्गैं स्थानमा हुनु पर्ने ।

(ख)शवगृहमा राखिने शव नसडने गरी राख्न सकिने खालको प्रविधियुक्त् हुनु पर्ने ।

(ग) अस्पतालमा रहेको शव गृहले छर छिमेकमा असर–याउनेनपु व्यवस्थाको ग्यारेन्टी अस्पतालले गर्नु पर्ने ।

(५) फोहरमैला व्यवस्थापन (**Waste Management**)ः

(क) फोहरको सेग्रिगेशन, कलेक्सन, ट्रान्सपोर्टेशन, ट्रिटमेन्ट र अन्तिम बिसर्जन छुट्टै योज उपयुक्त प्रविधिबाट पोहरव्यवस्थापन गर्नु पर्ने ।

(ख) मर्करीयुक्त उपकरणहरुको सट्टामा डिजिटालाइज्ड उपकरण प्रयोगमा ल्याउनु पर्ने ।

(ग) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थाफोहरमैलान व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० ले तोके बमोजिम हुनु पर्ने ।

(घ) एक सय शैंया भन्दा माथिका अस्पतालमा चिकित्साजन्य फोहर ब्यवस्था सम्बन्धी कार्यको नियमित अनुगमन गर्न जनस्वास्थ कक्ष वातावरणविद सहितको स्यानिटेसन यूनिट र कर्मचारी हुनुब्यवस्थ पर्ने ।

(६)सरसफाई ब्यवस्थाः

(क)बिरामी तथा कुरुवाको लागि नुहाउने घरको ब्यवस्था हुनु पर्ने ।

(ख)महिला तथा पुरुषको लागि छुट्टाछुट्टै शौचालय तथा नुहाउने घरको ब्यवस्था हुनु पर्ने ।

(ग) अस्पताल परिसर तथा वार्डहरु हमेसा सफा राखु पर्ने ।

(७)सुरक्षा व्यवस्थाः

(क) अस्पताल भवनमा चटयाङ्ग छल्ने (**Anti Lighting**) प्रविधिको जडान,वैकल्पिक भर्याङको व्यवस्था, आगो निभाउने

संयन्त्र, अटोफायर अलार्म, स्मोक डिटेक्टर जडान गरिएको हुनु पर्ने ।

(ख) अस्पतालका स्वास्थ्यकर्मी तथा अन्य जनशक्तिलाई विपद व्यवस्थापनका लागि (आगजनी, भुकम्प, हुल दंगा आदि) र आपत्कालीन उद्धार तथा उपचार गर्ने प्रभावकारी विधिको कार्य योजना बनाई स सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम कम्तिमा वर्षको दूई पटक र नमूना (**Drill Practice**) कम्तिमा एक पटक गराउनु पर्ने ।

(८) बहिरंग विभाग र अन्तरंग विभागः वहिरंग विभाग र अन्तरंग विभागमा आवश्यकआ विशेषज्ञ सेवा (**Specialized Service**) को लागि देहाय बमोजिम मापदण्ड पुगेको हुनु– पर्नेछ ः

(क) पच्चिस देखि पचास शैंयासम्म क्षमताको अस्पतालमा सामान्य चिकित्सा, जनरल सर्जरी, बालरोग र प्रसुती तथा स्त्रीरोग सेवा अनिवार्य रुपमा हुनुपर्ने ।

(ख) एकाउन्न देखि एक सय शैयाक्षमताका अस्पतालहरुमा खण्ड (क) मा उल्लिखित सेवाका अतिरिक्त अर्थोपेडिक्स, डेन्टल, नाक, कान तथा घांटी, यौन तथा छालारोग, साइकियाट्रिक जस्ता विशेषज्ञ से मध्येबाट थप दुई सेवा समेत हुनुपर्ने ।

(ग) सय शैया देखि दुइ सय शैया क्षमताका अस्पतालहरुमा माथि (ख)मा समावेश भै बांकी रहेका थप दुई सेवा हुनु पर्ने ।

(घ) दुइ सय देखि तीन सय शैया सम्मका अस्पतालमा माथि (ग) मा समावेश गर्न बांकी रहेका सेवा समेत थप तीन वटाविशेषज्ञ सेवाको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(ङ) तीन सय देखि पाँच सय शैयासम्मका क्षमताका अस्पतालका लागि खण्ड (घ) मा समावेश भएका बाहेक थप तीन वटा विशेष विशेषज्ञ सेवा (**Super Speacility Service**) हुनुपर्ने ।

(च) पाँच सय शैयाभन्दा माथिका क्षमताका अस्पतालहरुमा खण्ड (ङ) मा उल्लेख भएका सेवामा कम्तीमा थप पाँच विशेष विशेषज्ञ सेवा थप भएको हुनुपर्ने ।

(छ)दुई सय शैयाभन्दा बढीका अस्पतालको अन्तरंग विभागमा कुनै एक डायोलाइसिस सेवा हुनु पर्ने ।

(ज) खण्ड (क) देखि (छ) मा जुन सुकै कुरा लेखिएको भए तापनि एक मात्र बिशेषज्ञ सेवा दिने गरी खोलिने अस्पतालको हकमा यो ब्यवस्था बाध्यकारी हुने छैन ।

(ग) यस निर्देशिकामा उल्लिखित अन्य मापदण्डका अतिरिक्त अस्पतालले देहाय बमोजिमको मापदण्डहरु तथा पूर्वाधारहरुको व्यवस्था गर्नु पर्नेछः

(१) अस्पतालका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार

टेबल+प्रति ५० शैयाका लागि थप १ मेजर ओ.टी. हुनुपर्नेछ ।

२) आकस्मिक सेवा सञ्चालन गर्नदिहायको बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

टेवल

RED (R): अति सिकिस्त बिरामीको सेवा दिने शैया =१ %

Yellow (Y): सिकिस्त बिरामीको सेवा दिने शैया =२ %

Green (G): सामान्यबिरामीको सेवा दिने शैया =३ %

Black (B): मृत्यु भईसकेका बिरामीलाई राख्ने शैया = १ %

Observation Room/ Bed = 3 %

(३) बहिरंग सेवा सञ्चालनको लागि अस्पतालले देहायका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरुको पालना गरेको हुनु पर्नेछ

टेवल

Patient Load र सेवाको प्रकृति अनुसार थप गर्न सकिने ।

(४) अन्तरंग सेवाको लागि देहायका पूर्वाधारपदण्डहरुकोतथामा पालना गरेको हुनुपर्नेछः

टेवल

Patient Load र सेवाको प्रकृति अनुसार थप गर्न सकिने ।

(स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नति मापदण्ड सम्बन्धी निर्देशिका, २०७०)

परिच्छेद ५

मानव संशाधन व्यवस्थापन

जनशक्ति विकास योजनाः अस्पतालको शैया क्षमताका आधारमा देहाय बमोजिमका न्यूनतम जनशक्तिको व्यवस्था भएकोहुनु पर्नेछ :-

(क) प्रति पच्चीस शैयाकालागि एक जना एम.डी.जी.पी. चिकित्सक हुनुपर्नेछ । तर एम.डी.जी.पी. चिकित्सक नपाईने अवस्थामा पच्चीस शैयाका अस्पतालमा प्रसुती तथा स्त्री रोग विशेषज्ञ र बाल रोग विशेषज्ञ ।

(ख) शल्यक्रिया प्रदान गर्ने कक्षमा प्रति शैया कम्तीमा एक जना शल्यचिकित्सक, एक जना एनेस्थेटिक्स, एक जना ईन्चार्ज, एक जना शल्यक्रिया सहायक र एक जना नर्स ।

(ग) जनरल कक्षा (**General Ward**) मा प्रति चार देखि छ शैयामा एक जना स्टाफ नर्सको व्यवस्था भएको।

(घ) ईमर्जेन्सी तथा पोष्ट अपरेटिभ (**Post Operative Ward**) मा प्रति दुई शैयामा एक जना नर्स ।

(ङ) सघन उपचार कक्षा (आई.सी.यू.,एन.आई.सी.यू, सी.सी.यू. आदि) मा प्रति शैयामा एक जना स्टाफ नर्सका व्यवस्था ।

(च) प्रसुती कक्षका लेवर वेडमा प्रति वेड दुई एस.वी.ए. (**Skill Birth Attendents**) तालिम प्राप्त नर्स वा मीडवाईफ्रीको व्यवस्था ।

(छ) अस्पतालमा कम्तीमा एक जना मेडिकल रेर्कडर ।

(ज) अस्पतालमा चौबीसै घण्टा सेवा उपलब्ध गराउने गरी फर्मासिष्ट लगायत आवश्यक संख्यामा जनशक्तिको व्यवस्था ।

(झ) अस्पतालमा कम्तीमा दुई तिहाइ पूणकालीन स्वास्थ्यकर्मी ।

(ञ) सरकारी स्वास्थ्यकर्मीहरुबाट सेवा लिनुपर्ने अवस्थामा सम्बन्धित निकायको स्वीकृति पत्र ।

(ट) हरेक स्वास्थ्यकर्मीले सम्बन्धित व्यवसायिक काउन्सिलवाट दर्ता नम्बर लिएको ।

(ठ) विदेशी स्वास्थ्यकर्मी वा स्वयम्सेवकले मन्त्रालयको सिफारिसमा सम्बन्धित काउन्सिलवाट स्वीकृति लिएको ।

जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण : (१) शिक्षण अस्पतालको हकमा नेपाल मेडिकल काउन्सिलले तोकेको मापदण्ड बमोजिम र बाकीका हकमा देहायको शैया क्षमताको अस्पतालले देहायमा उल्लिखित जनशक्ति भन्दा कम नहुने गर जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ः

टेवल

*= **Desirable**

#= **Part Time**

^= **If ICU with Ventilator**

!= **If other (at least Gynaecolgist and Pediatrician) Specialist are not avilable then Mandatory**

@= **Master In Nursing**

~= **As per need**

नोट: २५ शैया क्षमता अस्पतामा अन्य विशेषज्ञ उपलब्ध नभएतापनि एक जना एम. डी. जी. पी. अनिवार्य ।

परिच्छेद ६

औजार तथा उपकरणहरु

उपकरण सम्वन्धी मापदण्डः शिक्षण अस्पतालको हकमा नेपाल मेडिकल काउन्सिललेतोकेको मापदण्ड बमोजिम र अस्पतालमा रहने प्रयोगशाला तथा उपकरणको हकमा देहायमा उल्लेखेजिमभए बमा व्यवस्था गर्नुपर्नेछ :

(क) प्रयोगशालाका औजार तथा उपकरणहरु (**Laboratory Instrument**)

टेवल

As Per Need

परिच्छेद ७

सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरू : विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरु प्रचलित संघिय कानुन वा सो अन्तर्गत बनेका कानुनमा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछन् ।

१. दन्तरोग : **Dental Hospital, Specialized Dental Service Center, Dental Clinic and Dental Department for General Hospital (INGOS, NGOs and Public)**

<u>Category of Hospitals</u>

Genera Dental Hospital- to provide Dental Services under one roof.

Specialized Dental service Center- to provide spicialized dental service by NMC registered specialist.

Orthodontic Center
Prosthodontic Center
Periodontic Center
pedodontic Center
Restorative Center
Dental Implant Center

Dental Clinic/Polyclinic- to provide general dental services.

Dental Dept. of General Hospital- to provide general dental services.

Dental Hospital and Specialized Center should be registered as per as the Governments rules and regulation in four types as

Private Limited Company
Public Limited Company
NGO
INGO

General Dental Hospital - 15 Dental Chair

The basic aim of the general dental hospital should be to provide all basic general dental services under one roof. The general dental hospital should have the following facilities:

Infrastructure Administrative

Reception, Waiting Room, Account Room, Maintenance Room, Store, Doctor's Meeting Room, Changing Room, Ambulance, Director's Room, Library Room

Clinical

Capacity of minimum 15 dental chairs should have at least five separate dept. namely-

Oral Surgery: Minor OT with 2 beds and 2 dental chairs (Oral Surgeon visit on call and twice a week regular visit)

Orthodontic Dept- 1 dental Chairs (Specialist's visit at least twice a month)

PosthodonticDept- 2 dental Chairs (Specialist's visit at least once a week)

Conservative Dept – 2 dental chairs (Specialist's visit at least once a week)

Periodontics Dept - 2 dental chairs (Specialist's visit at least once a week) **General-** 10 dental chairs (Integrated system) 24 hrs

Emergency Dental services

Other facilities

Sterilization room, Radiology- OPG and CEPH, Dental Laboratory, Pharmacy, Pathology-Routine test, Waste disposal System, Water Storage, Toilets (Male/Female), Canteen (Space= One dental chairs should have Minimum 50 sqft. and total hospital should have minimum 5000 sqft. Hospital complex may be rented, leased or own house, One should have minimum of five years of agreement with the house owner)

For Minor OT

Anesthetist Service- On call
Minor OT Equipment
Operating table
Operating lights
Suction Units
Electro-cautery Unit
Instrument holding tables
Infusion Stands
X-ray viewers
weighing machines (swab weighing)

Staffs

[redacted]

Graduate dental surgeons-	10
Staff Nurses-	2
Dental Hygienist-	3
Dental Assistant-	8
x-ray Technician-	1
Lab Technician-	1
Maintenance Technician-	1
Manager-	1
Receptionist-	1
Accountant-	1
Store Keeper-	1

Guard-	1
Sweeper-	3

General Dental Hospital 25 Dental chairs :

The basic aim of the general dental hospital should be to provide all basic general dental services under services under one roof.

Reception, Waiting Room, Account Room, Maintenance Room, Store, Drs. Meeting Room, Changing Room, Ambulance, Director's Room, Library Room **Clinical**

Capacity of minimum 25 dental chairs should have at least five separate department namely-1 Oral and Maxillofacial Surgery Unit/Oral Medicine Radiology

Minor and Major OT with ICU

5 general beds, 2 ICU

5 Dental chairs

Major equipments for OT and ICU.

Boyle's Anesthesia Machine

Pulse Oxymeter

Ventilator

ECG Monitor

Defibrillator

Laryngoscope

Endo-tracheal Tube for nasal and oral intubation

IV fluid warmer

operating table

operating Light

Suction unit

Electri-cautry Unit

Instrument holding table

Infusion stand

X-ray viewer

Weighing machines (swab weighing)

Team of graduates' dental surgeons headed by Oral and Maxillofacial (regd. with NMC as

Orthodontic Dept.- 2 dental chairs (specialist's visit at least twice a month)
Posthodontic Dept. - 2 dental chairs (specialist's visit at least once a week)
Restorative/Pedo. dept. - 2 dental chairs (specialist's visit at least once a week)
Perio/Community Dept. - 2 Dental Chairs (specialist's visit at least once a week)
General -12 dental chair (General Integrated System)

Other Facilities

Sterilization Room
Radiology- OPG and CEPH and IOPA
Dental Laboratory
pharmacy
pathology- routine test
Waste disposal system
Water storage
Toilets (Male/ Female)
canteen
24 hrs Ambulance Service
24 hrs emergency services

Space= One dental chair should have minimum 50 sqft. and total hospital should have minimum 12,000 sq.ft. Hospital Complex may be in rented, leased or own house; should have minimum of five years of agreement with the house owner. The building must have sufficient open space to catter the need of parking, emergency escape, rescue in case of emergency etc.

Staff

- Graduates dental surgeons- 15
- Anesthetist –on call
- Nursing staff- 5
- Quality Manager- 1
- Dental Hygienist- 3
- Dental Assistant- 10
- X-ray Technician- 2

- Lab Technician- 2
- Maintenance-Technician- 1
- Receptionist- 2
- Store Keeper- 1

- Guard- 1
- Sweeper- 4

Infection control and Waste disposal system expert- 1

General Dental Hospital 50 Dental chairs

the basic aim of the general dental hospital should be to provide all basic general dental services under one roof.

Infrastructure Administrative

Reception

Waiting Room

Account room

Administration Room

Maintenance Room

Store

Doctor's Meeting Room

Changing Room

Seminar Hall

Ambulance Garage

CEO Room

Library Room

Clinical

Capacity of Minimum 50 dental chairs, should have at least 7 separate departments namely Oral and Maxillofacial Surgery Unit/ Oral Medicine Radiology Minor and Major OT with ICU-10 general beds 2 ICU, 7 Dental chairs Major equipment for OT and ICU Boyle's Anesthesia Machine
Pulse Oxymeter
Ventilator
ECG Monitor
Defibrillator
Laryngoscope
Endotracheal Tube for nasal and oral intubation
IV fluid warmer
operating table
operating Light
Suction unit
Electri-cautry Unit
Instrument holding tables
Infusion stand
X-ray viewer
Weighing machines (swab weighing)
Team of graduates' dental surgeons headed by Oral and Maxillofacial (regd. with NMC as Specialist) visit every day and on call.
Orthodontic Dept.- 4 dental chairs (specialist's visit at least twice a month)
Posthodontic Dept.- 5 dental chairs (specialist's visit every day)
Restorative-5 dental chairs (specialist's visit everyday)
Pedo. dept-3 dental chairs (specialist's visit everyday)
Perio-3 dental chairs (specialist's visit everyday)
Community Dept- 2Dental Chairs (specialist's visit everyday)
General -22 dental chair (General Integrated System)

Other Facilities
Sterilization Room

Radiology- OPG and CEPH and IOPA
Dental Laboratory
pharmacy-24 hrs
pathology- routine test,oral pathology/ General pathology
Waste disposal system
Water storage
Toilets (Male/ Female)
canteen
24 hrs Ambulance Service
24 hrs emergency services
Parking areas

Staff

[redacted]

Graduates dental surgeons-	15
Anesthetist –	on call
Nursing staff-	5
Quality Manager-	1
Dental Hygienist-	3
Dental Assistant-	10
Radiographer	2
Dental Lab Technician-	2
Maintenance-Technician-	1

Receptionist- 2
Store Keeper- 1
Guard- 1

Infection control and Waste disposal system expert- 1
Receptionist- 2

Specialized Services Center

Any hospital or clinic can concert its department or unit to a specialized center once it fullfill the following criteria of that particular services requirement. They should provide only specialized treatment of their field.

Oral and Maxillofacial services center- only Surgical Dental Treatment Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for minor oral surgery)

Major equipment for OT and ICU

Boyle's Anesthesia Machine
Pulse Oxymeter
Ventilator
ECG Monitor
Defibrillator
Laryngoscope
Endotracheal Tube for nasal and oral intubation
IV fluid warmer
operating table
operating Light
Suction unit
Electri-cautry Unit
Instrument holding tables
Infusion stand
X-ray viewer
Weighing machines (swab weighing)

Infrastructure

Reception
Waiting Room
radiology-OPG,IOPA-X-ray and CEPH Pathology Lab.
Toilet
Ward
Patient Record Keeping System
Infection control and waste disposal system/Protocol
Library Room

Staff-

[redacted]

-Oral and maxillofacial surgeon-	1 everyday
Graduates Dental surgeon-	3
Nursing Staff-	6
General Anesthetic –	On call

Orthodontic service center- Work Only Orthodontic

Trained Assistant-
Cleaner- 1

-Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for orthodontia)
separate clinic for ortho patient
Sterilization Room/Area
Consultation room
Waiting room
Reception
Toilet
Intra Oral camera + computer
patient Record Keeping System
Infection Control and waste disposal system/ Protocol
Library Room
Orthodontic laboratory

Equipments

Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
High Vacuum Suction
Micromotor or Air motor
Airotor Handpiece
Light cure unit
Ultrsonic Scaler Unit/ Pisoscaler
Oil free Medical Grade Compressor
IOPA-X-Ray and OPG and CEPH
Separate Lab MIcromotor
Orthodontic Pliers/Materials
Spot welder
X-Ray viewer
Autoclave/Hot air oven
Needle destroyer with cutter

Staff

Orthodontic specialist service -everyday
Graduates Dental Surgeon- 2
Receptionist- 2

Prosthodontic Service Center- Work Only Prostho

Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Prosthodontia)
separate clinic for Prostho patient
Sterilization Room/Area
Consultation room
Waiting room
Reception
Toilet
Intra Oral camera + computer
patient Record Keeping System
Infection Control and waste disposal system/ Protocol
Library Room
Prosthodontic laboratory

Equipments

Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
High Vacuum Suction
Micromotor or Air motor
Airotor Handpiece
Light cure unit
Ultrsonic Scaler Unit/ Peizo scaler

- Oil free Medical Grade Compressor

IOPA-X-Ray
Separate Lab MIcromotor
X-Ray viewer
Autoclave/Hot air oven
Needle destroyer with cutter
Generator

Staff

Prosthodontic Specialist service everyday
Receptionist
Trained assistant cleaner
Waste disposable System
Sterilization Room/Area and Protocol

Periodontic Service Center- Work Only Perio (Gum Disease)

Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Perio)
separate clinic for Perio patient

Sterilization Room/Area
Consultation room
Waiting room
Reception
Toilet
Intra Oral camera + computer
patient Record Keeping System
Infection Control and waste disposal system/ Protocol
Library Room

Equipments

Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
High Vacuum Suction

Micromotor or Air motor
Airotor Handpiece
Light cure unit
Ultrsonic Scaler Unit/ Peizo scaler
Oil free Medical Grade Compressor
Electrocuatry
IOPA-X-Ray
Separate Lab MIcromotor
X-Ray viewer
Autoclave/Hot air oven
Needle destroyer with cutter
Generator

Staff

Perio isposable System

Sterilization Room/Area and Protocol

Pedodontic (Child) Service Center- Work Only with Pedo patients

Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Pedo)

separate clinic for Pedo patient

- Sterilization Room/Area

Nitrous oxide System

Consultation room

Waiting room

Reception

Toilet

patient Record Keeping System

Infection Control and waste disposal system/ Protocol

Library Room

Equipments

Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply

High Vacuum Suction

Micromotor or Air motor

Airotor Handpiece

Light cure unit

Ultrsonic Scaler Unit/ Peizo scaler

Oil free Medical Grade Compressor

IOPA-X-Ray

Separate Lab Micromotor

Orthodontic Pliers/Materials

Re

Spot welder

X-Ray viewer

Autoclave/Hot air oven

Needle destroyer with cutter

Generator

Dental Lab

Intra Oral Camera+ Computer

Staff

Pedo Specialist service everyday

Receptionist

Trained assistant

Traine

Cleaner

Waste disposable System expert

Wa

Specialist service everyday ceptionist d assistant clean sted

Sterilization Room /Area and Protocol Recovery Room
One bed
Restorative & Endodontic Service Center-
• Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Restorative and Endodontics)
separate clinic,
Sterilization Room/Area
Consultation room
Waiting room
Reception
Toilet
patient Record Keeping System
Infection Control and waste disposal system/ Protocol
Library Room
Equipments
Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
High Vacuum Suction
• Micromotor or Air motor
Airotor Handpiece
Light cure unit
Ultrsonic Scaler Unit/ PisoScaler
Endodontic Microscope
Oil free Medical Grade Compressor
IOPA-X-Ray
Separate Lab Micromotor
X-Ray viewer
Autoclave/Hot air oven
Needle destroyer with cutter
Generator
Intra Oral Camera+ Computer
Staff
Endo Specialist service everyday
two graduates dental surgeons
Receptionist
Trained assistant
cleaner
Waste disposable System expert
Implant Service Center- Implant and general
Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Implant)
separate clinic ,
Sterilization Room/Area
Consultation room
Waiting room
Reception
patient Record Keeping System
Infection Control and waste disposal system/ Protocol
Library Room
Equipments
Electric Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
High Vacuum Suction
Implant Surgical and Prosthetic kit
Physio Dispenser (Implant Micromotor)
Fiber Optic Airotor Handpiece
Light cure unit
Ultrasonic Scaler Unit/ Peizo scaler
Oil free Medical Grade Compressor
IOPA-X-Ray
Separate Lab Micromotor

X-Ray viewer
Autoclave/Hot air oven
Needle destroyer with cutter
Ultrasonic cleaner
Intra Oral Camera+ Computer
• Generator
Patient Record keeping system

Staff

Oral Implant trained Dental Surgeons (Oral Implantologist) with the Minimum 5 years experienced graduate or 2 years experienced post graduate dental surgeons having official training on Oral implantology from University or the Original Implant Manufacture about the system

Receptionist
Trained assistant
cleaner
Waste disposable System expert
Sterilization Room/ Area and Protocol

Dental Clinic

The aim of the clinic is to provide general dental service in a clean and hygienic environment. Any graduate dental surgeons
having permanent reg. from NMC can open dental clinic. The dental clinic should have minimum following facilities.

Infrastructure

Reception
Waiting
Clinic
Toilet
Cleaning and Sterilization area

Equipment

Electric Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
High Vacuum Suction
Micromotor or Air motor
Airotor Handpiece
Light cure unit
Ultrsonic Scaler Unit/ PisoScaler
Oil free Medical Grade Compressor
IOPA-X-Ray
X-ray viewer
Autoclave/Hot air oven
Needle destroyer with cutter
Generator

Dental Dept. for General Medical Hospital

The aim of the dental department of any general hospital is to provide general dental service in an clean and hygienic environment. The dental department should have minimum following facilities.

Infrastructure-

Reception , Waiting ,Clinic ,Toilet ,Cleaning and Sterilization area

Equipment

Three dental chairs (two for Drs and one for Hygienist) with Halogen light Halogen light spittoon and water supply
High Vacuum Suction
Micromotor or Air motor
Airotor Handpiece
• Light cure unit
Ultrasonic Scaler Unit/ PisoScaler
Oil free Medical Grade Compressor ,electrocautry
IOPA-X-Ray ,X-ray viewer
Autoclave/Hot air oven

Needle destroyer with cutter
Generator

N	Details	15D. Chairs (DC)	15D.Chairs	50 D. Chairs
	Infrastructure (administrative)			
	Reception	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1 (10 Sq.M)
	Waiting room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)	1 (14 Sq.M)
	Account room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1 (10 Sq.M)
	Store	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1 (10 Sq.M)
	Maintenance room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)	1 (14 Sq.M)
	Drs. meeting room	1(16 Sq.M)	1(16 Sq.M)	1 (16 Sq.M)
	Changing Room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1 (10 Sq.M)
	Directors Room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1 (10 Sq.M)
0	Library Room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)	1 (14 Sq.M)
1	CEO Room	0	1(14 Sq.M)	1 (14 Sq.M)
2	Seminar Room	0	1(16 Sq.M)	1 (16 Sq.M)
3	Clinical			
4	Oral and maxillofacial Surgery	(Oral surgeon visit on call and twice a week regular visit) Minor OT-2	Minor OT-2 Major OT-1 General Beds-5 DC-	Minor OT-2 Major OT-1 General Beds-10 DC-7
		Beds-2 DC-2	5 ICU beds-2	ICU beds-2
	Orthodontic Department	specialist's visit at least twice a month) DC-1	(specialist's visit at least twice a	(specialist's visit at least twice a

			month) DC-2	month) DC-4
	Prosthodontic Department	specialist's visit at least \once a week) DC-1	(specialist's visit at least once a week) DC-2	(specialist's visit everyday) DC-5
	General	(Integrated System) DC-10	(Integrated System) DC-12	(Integrated System) DC-22
	Periodontic Department	Specialist visit at least once a week	(specialist's visit at least once a week) DC-2	(specialist's visit everyday) DC-5
	Restorative/Pedo Dept.	cialist visit at least once a week	(specialist's visit at least once a week) DC-2	(specialist's visit everyday) DC-5
	24 hrs Emergency Dental services			
	Staff			
	Graduate dental surgeon	10	15	25
	Staff Nurses	2	5	7
	Anesthetist	on call	on call	on call
	Dental Hygienist	3	3	5
	Dental Assistant	8	10	20
	Radiographer	1	2	2
	Lab Technician	1	2	2
	Maintenance Technician	1	1	1
	Receptionist	1	2	2
	Store Keeper	1	1	1
	Security Guard	1	1	2
	Sweeper	3	4	4
	Accountant	1	2	2
	Manager	1	1	1
	Other Facilities			
	Sterilization room	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)
	radiology- OPG,IOPA and CEPHDental			

	laboratory			
	dental Laboratory	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)	1(16 Sq. m.)
	Pharmacy-24hrs			
	Pathology-oral pathology			
	General Pathology			
	Waste Disposal System			
	Water storage			
	Toilets (male/female)	2	2	4
	Canteen			
	24hr ambulance service			
	Parking areas	1/3 open space	1/3 open space	1/3 open space

Specialists are those who are registered with Nepal Medical Council under Specialist criteria.

स्वास्थ्य क्लिनिक पोलिक्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु :

(१) स्वास्थ्य क्लिनिक : पोली क्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने चिकित्सक कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तिमा पनि MBBS वा सो सरहकोचिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सीलमा दर्ता भएकोहुनुपर्नेछ।

(२)परामर्शसेवा दिने व्यक्ति स्वास्थ्य विज्ञानमा प्रमाणपत्रतह उत्तिर्णगरी परामर्श सेवा तालीम प्राप्त हुनुपर्नेछ ।

(३) पोलिक्लिनिकमा रेडियोलोजी, इर्मजेन्सी सेवा, प्रयोगशाला तथा औषधि उपचार सेवा सञ्चालन गर्नु परेमा छुट्टाछुट्टै सेवा सम्बन्धी निर्धारित पूर्वाधार पुरा गर्नु पर्नेछ ।

(४) स्वास्थ्यक्लिनिक : पोली क्लिनिकमा स्वास्थ्य सेवासंचालनका लागि देहाय बमोजिमको आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु हुनु पर्नेछ– ः

(क) बिरामीको जाँच गर्ने ख्भलतष्बितभम वा ब्क्ष्द कोठा सेवा अनुसारकोछुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने (कम्तिमा १४ वर्ग मिटरको १

(ख)बिरामी बस्ने ठाउँ(कुर्ने ठाउँ) १

(ग)बिरामी जाँच्ने टबुले १

(घ)चिकित्सकको लागि टेबुल १

(ङ)चिकित्सकको लागि कुर्सी १

(च)बिरामी बस्ने टुल १

(छ)शौचालयकोव्यवस्था १

(ज)टेलिफोन(स्वैच्छिक)

(झ)स्वास्थ्य शिक्षा सम्बन्धी सूचनामूलक पोष्टर तथा अन्य सामाग्री

(ञ)पानीको आपूर्ति भएको हुनुपर्ने ।

(५)सेवा र बिषय अनसारको आवश्यक औजार उपकरणहरुकोव्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(६)बिरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नुको लागि कम्प्यूटर वा रजिष्टर हुनुपर्नेछ ।

(७) क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरु अनिवार्यरुपमा निर्मलीकृत गर्नेव्यवस्था हुनु

(५)क्लिनिकमा काम गर्ने अन्य व्यक्तिको योग्यताको प्रमाणपत्र र सम्बन्धित परिषद्मा अनिवार्य रुपमा दर्ता भएको हुनुपर्ने छ ।

(६) सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सवैले दख्ने ठाउँमाराखुपर्नेछ ।

(७) मासिक प्रतिवेदनगर स्वास्थ्य कार्यालयमा पठाउने व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

२३. रेडियोलोजी वा डाईग्नोष्टिक एण्ड इमेजिङ सेवा सञ्चालनकावश्यकलागि आपूर्वाधारतथा शर्तहरुः

(१) रडियोलोजीको वा डाइग्नोष्टिक सेवा अन्तर्गत दहायको प्रबिधि हरु पर्दछन्–

(२) रेडियोलोजी डायग्नोष्टिक तथा इर्मेजिङ्ग सेवाबाट पर्ने विकिरणको दूष्प्रभावलाई कोकम गन लागि उक्त सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिंदा वा सिफारिसगर्दा निम्न मापदण्डलाईआधार मानिनेछ –ः

(क) एक्सरेको लागिः

(१) एउटा एक्सरे मेसिनलाई **Xray** गर्नको लागि कम्तीमा २२५ स्क्वायर फिटको कोठा उपलब्ध हुनु पर्ने।

(२) एक्सरेगर्ने कोठाका **Wall Thickness**

(क) ९ ईञ्च **With Plaster of Paries** वा

(ख) ६ **Inch with 20 mm Lead Barrier** वा

(ग) २.० एम एम **Lead Thickness** हुनुपर्ने । साथै, झ्याल ढोक तथा भित्ताबाट हुने विकीकरणको चुहावट हुन नसक्ने गरी आवश्यक व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।

(३)**X-ray** सेवा प्रदान गर्ने व्यक्तिकोलागि एक्सरे कोठा भित्र ०.५ **mm** को एप्रोन तथा **Radiation Protrctive Measures** को व्यवस्था हुनपर्ने ।

(४) **Radaiology** मा कार्यरत कर्मचारीहरुको लागि **Radiation dose Monitor** उपलब्ध हुनु पर्दछ र समय समयमा **Radiation Survey Monotoring** गर्नुपर्ने ।

(५**Eye gondadal, Thyroid Gland** आदिको **Protection** को लागि **Lead glass gloves lead apron** को व्यवस्था हुनुपर्नु।

(६) **X-ray** एक्स्पोज गर्ने कोठा डार्करुम र प्रतीक्षा गर्ने कक्ष छुट्टाछुट्टै हुनु पर्ने ।

(७) रेडियोलोजि विभागमा जनसाधारणाले देख्ने ठाँउमा **Xray** विकिरणले स्वास्थ्यमा खराव असर पर्न सक्छ भन्नेबारे सूचाना गर्ने।साथै सूचनामा गर्भवती महिला तथा बालबालिलाई अनावश्यक बिकिरणबाट बच्न अनुरोध गर्ने

(८) स्वास्थ्य मन्त्रालयको स्वीकृति वेगर **Radiology** सम्बन्धी मेशिन नेपाल भित्र ल्याउन र सञ्चालन गर्न नपाइने ।

(ख)सी टी स्क्यान (**CT Scan**) एम आर आई (**MRI**) यस्ता उपकरण जडान गर्दा उत्पादन गर्ने कम्पनीले तोकेको निर्देशिकाको पूर्णरुपले पालन गर्नु पर्ने न्यूनतम पूर्वाधारहरु देहाय बमोजिमको हुनु पर्नेछ :

(१) एम आर आई/सी टी स्क्यान राख्ने काठाको साईज कम्तिमा १६×२० फीटको हुनु पर्नेछ ।

(२)सी टी स्क्यानको लागि विकिरण लिकेज हुन नदिनका लागि माथी एक्सरेको लागि उल्लेख भए बमोजिमको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(२) एम आर आई को कोठाको लागि वाह्युम्बकीयच असर नपर्नने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(४) कन्ट्रोल रुम कम्तिमा ×१०१२ फीटको हुनुह पर्नेछ ।

(५) सी टी स्क्यान मेशिनगुणस्तरयुक्त क्उष्चबरि **Spiral (Helical)** हुनु पर्नेछ ।

(६) एम आर आई ०.५ **Telsa** वा ०.२ **Telsa** भएमा **MRI/ Angiography** सुविधा भएको हुनुपर्नेछ ।

(७) मेशिन संघीय स्वास्थ्य मन्त्रालयको स्वीकृति वेगर ल्याउन र सञ्चालन गर्न पाईने छैन ।

(ग)रेडियोलोजी सेवाको लागि आवश्यक जनशक्ति तथा योग्यताः रेडियोलोजी सेवाको लागि आवश्यक जनशक्ति तथा योग्यता देहाय बमोजिमहुनु पर्नेछ– ः

(१) रेडियोलोजिष्ट ः मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाटचिकित्सा शास्त्रमा स्नातक तह उतिर्णगरी रेडियोलोजी विषयमा एम डी, एमडी आर डी, एफ आर सी आर वा सो सरह कोर्ष उतीर्ण गरकेो हुनु पर्नेछ ।

(२) रेडियोलोजी एण्ड इर्मेजिङ्गको रिपोर्टिङ्ग डयोलोजिष्टहरुले मात्र गर्न पाउने Radiological Interventional Procedure हरु पनि यथासम्भव रडियोलोजिष्टले गर्ने व्यवस्था मिलाउनुछ पर्नेछ।

(३) रेडियोलोजी सेवाको लागि आवश्यक जनशक्ति वा योग्यता निम्न देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ

(क) Medical Physicist M. Medical Physics बिषयमा वा **MSC** उतीर्णगरको

(ख) वायोमेडिकल इन्जीनीयर, बायोमेडिकल इन्जीनीयरिङ्ग विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक तह उतीर्णगरको हुनु पर्नेछ ।

(ग)सिनियर रेडियोग्राफीक टेक्नोलोजिष्ट–सम्वन्धित विषयमा **MSC Radiography** गरी कम्तिमा स्नातक तहमा ३ वर्ष काम गरेको हुनुपर्छ ।

(घ) रेडियोग्राफीकअधिकृत (रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थान वा नेपाल रकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थान यस रेडियोग्राफीक विषयमा **BSC. MIT. Bsc. RT** स्नातक तह उतिर्ण गरेको हुनु पर्ने साथै **NHPC (Nepal Health Professional Council)** मा दर्ता हुनु पर्ने ।

(ङ) रेडियोग्राफरः चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थानबाट वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त संस्थाबाट रेडियोग्राफी बिषयमा प्रमाण पत्र तह उतीर्ण गरको हुनुपर्ने ।

(घ) Ultrasonogram (USG) सम्बन्धी व्यवस्था : **Radiation Protection** व्यवस्थित गर्न **X-ray** हरुको गुणस्तर नाप गर्न लाई चाहिने आवश्यक उपकरण खरीद गरी स्वास्थ्य मन्त्रालयले ताकेको निकायमा राख्ने र अनुगमन तथा निरीक्षणमा प्रयोग गर्ने **Dose Monitor** गर्ने ।

(ङ) **Ultrasonogram (USG) :** Ultrasonogram (USG) को प्रयोगसम्बन्धमा रेडियालोजिष्टहरु बाहेक आफनो क्षेत्रमा मात्र प्रयोगमा ल्याउने गरी मान्यता प्राप्त संस्थबाट कम्तीमा ३ महिनाको **USG** तालिम प्राप्त गरेको स्त्री तथा प्रसूति सम्बन्धी रोग बिशेषज्ञहरुले गर्न पाउनेछ । सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने निम्न बमकोजिम उपकरणहरुको व्यवस्था हुनपर्नेछ– ः

(१) इमर्जेन्सी सेवामा चाहिने औषधि लगायत औजार उपकरणहरुको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

(२) स्ट्रेचर, ह्वील चियरको व्यवस्था हनुपर्ने ।

(३) शौचालयको राम्रो व्यवस्था हुनुपर्ने।

(४) रेकर्डिङ्ग तथा रिपोर्टिङ्गको लागिछुट्टै कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

(५) बैकल्पिक बिद्युतको लागि जेनेरेटरको व्यवस्था हुनुपर्ने।

(६) बिरामीको लागि र बिरामी कुरुवा बस्नको लागि कोठा लगायत बेञ्चको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(७) स्टोर, रिपोर्ट डिस्ट्रीव्यूसनको लागि छुट्टाछुट्टै कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने।

(८) १०० शैया भन्दा माथीका स्वास्थ्य संस्थामाः **Medical Physicist and Electrical Engineer** को नियमित सेवा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(९) **Medical Equipment repair and maintaince** गर्दा वायोमडिकलइन्जिनीयर वा डेडियोलोजिकल उपकरण सम्बन्धी बिशेष तालिम प्राप्त व्यक्ति हुनु पर्ने ।

(१०) **A/C Machine** को व्यवस्था र एक जना कम्तिमा **PCL** गरको व्यक्ति व्यवस्था हनुपर्नु । बिकिरण क्षेत्रमा काम गर्ने लाई अनिवार्य रुपमा रेडियेसन भत्ताको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

(च) रेडियोलोजी सेवाको लागि न्यूनतम उपकरण तथा जनशक्ति पूर्वाधारहरु ः

सि.न.	विवरण		क्लीनीक	२५ शैया	५० शैया	५० शैया भन्दा माथी
	एक्सरे मेशन		१०० एम ए - १	३०० एम ए - १	३०० एम ए - १	५०० एम ए - १८ ३०० एम ए - १
	एक्सरे मेशिन पोर्टेवल मोवाईल		स्वैच्छिक	१०० एम ए - १	१०० एम ए - १	१०० एम ए - १
	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	एक	एक
जनशक्ति			आशिंक समय	आंशिक समय	एक	एक
रडियोलोजिष्ट						
	सिनियर रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट				१	२
	रेडियोग्राफिकअधिकृत		१	१	२	२
		रडियो ग्राफर	दूई	दूई	तीन	तीन
	रडियोग्राफिकअधिकृत		एक	एक	दूई	दूई

स.न.	**विवरण**	**क्लीनीक**	**२५ शैया**	**५० शैया**	**५० शैया भन्दा माथी**
	एक्सरे मेशन	**१०० एम ए - १**	**३०० एम ए - १**	**३०० एम ए - १**	**५०० एम ए - १८ ३०० एम ए - १**

	एक्सरे मेशिन पोर्टेवल मोवाईल	स्वैच्छिक	१०० एम ए - १	१०० एम ए - १	१०० एम ए - १
	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	एक	एक
	जनशक्ति रडियोलोजिष्ट	आशिंक समय	आंशिक समय	एक	एक
	सिनियर रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट			१	२
	रेडियोग्राफिकअधिकृत	१	१	२	२
	रडियोग्राफर	दूई	दूई	तीन	तीन
	रडियोग्राफिकअधिकृत	एक	एक	दूई	दूई

सि.न.	विवरण	१०१ शैया देखि ३०० सम्म	शैया ३०१ दखि ५०० शैया सम्म	५०१ शैया दखि माथी
	एक्सरे मेशिन	३०० एम ए देखि ५०० एम ए सम्म -१+१	३०० एम ए देखि ५०० एम ए सम्म -२ +२८	३०० एम ए देखि ५०० एम ए सम्म -३+२८
	एक्सरे मेशिन क्बनभ Intensifier	एक	एक	क

	एक्सरे मेशिन पोर्टेवल(मोवाइल)	१	२	२
	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन With colour doppler & Guided Biopsy	२	२	२१
	CR/DR Processer	१+१	१+२	१+३
	Spiral CT Scan	१ ८	१	१८८
	0.5 Tesla MRI Machine	१ ८	१	१ ८८
	PET Scan *			
.	Mammography Machine	१		१

७ जनशक्ति र CR System				
	रडियोलोजिष्ट	२	३ देखि ५	कम्तिमा ५
.	रेडियो ग्राफिक अधिकृत	२	४	६
.	रडियो ग्राफिक अधिकृत	२	४	६
	रडियोग्राफर	५ देखि १०	८ देखि १५ + ५	कम्तीमा १५ + ३
	वायोमेडिकल इञ्जिनीयर	१	१	कम्तीमा २
	मेडिकल फिजिसिष्ट	आंसिक समय	१	कम्तीमा १

CT Scan should be minimum of 128 slic, MRI should be minimum of 1.5 Tesla *As per need

टेवल

२४. निजी प्रयोगशाला सेवा : (१) निजी प्रयोगशाला सेवा सञ्चालनको लागि प्रयोगशालाहरुको स्तर, बिभाजन र जनशक्ति देहाय बमोजिम हुनुपर्नेछ :

नेपाल स्वास्थ्य सेवा प्याथोलोजी समूहः

(क) जनरल प्याथोलोजी :

योग्यताः मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट एम. वि. वि. एस. वा सो सरह उतीर्ण गरी **MD Path. MRC Path, DCP** वा सो सरह उतीर्ण गरको हुनु पर्नेछ ।

(ख) हिस्टोलोजी/साईटाल

योग्यता : मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट **MD Path** उपाधि प्राप्त (**Diploma in clinical Pathology**) सो सरह उतीर्ण गरी हिस्टोलोजी/साईटोलोजी बिशेष तालिम वा **DCP** उपाधी प्राप्त हुनुपर्नेछ ।

(ग) माईक्रोबायोलोजी ः

योग्यता ःमान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट **BMLT** उपाधी प्राप्त ।

(घ) हेमाटोलोजी ः

योग्यता ः मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट **MD Microbiology** उपाधी प्राप्त ।

(ङ) **MD Biochemistry :**

यारयताः मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट **MD Biochemestry** उपाधी प्राप्त ।

माथि उल्लेखित जनशक्तिहरुले योग्यता हासिल गरेको विषयको पाठ्यक्रममा उल्लेखित सम्बन्धित परीक्षण गर्नपाउनेछन्।

मेडिकल ल्याव टेक्नोलोजी समूहः

(क) मेडिकलटेक्नोलोजिष्ट : मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट मेडिकल ल्याव टेक्नोलोजी बिषयमा स्नातक **BLMT** उपाधी प्राप्त गर्न पाउने परिक्षणहरुः Histopatholoty,Cytopathology & Bone Marrow Study बाहेकका सवै परीक्षणहरु ।

(ख) बिशेषज्ञ मेडिकल टेक्नोलोजिष्ट ः मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट मेडिकल ल्याव टेक्नोलोजी बिषयमा स्नातकोत्तर उपाधि **MMLT** प्राप्त ।

MMLT/M.Sc.Microiology, MMLT/M.Sc.Haematology, MMLT/M.Sc.Bio chemestry, MMLT/M.Sc. Cytology ऋथतययिनथ गरेकोहरुले जुन विषयमा आफुले उपाधी प्रापत गरेको छ साही विषयमा मात्र प्रयोगशाला सञ्चालन गरी बिशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्न पाउने् छन ।

(घ) ल्याव टेक्नीशियनः मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धित विषमा प्रमाण पत्र तह वा सो सरह उतीर्ण ।(**Massage**) , सात्ववजय चिकिस्सा (योगाभ्यास, ध्यान आदि) का माध्यमबाट रोगको रोकथाम वा दीर्घ जीवनका लागि सञ्चालन गरिने संस्थाहरुले आयुर्वेद स्वास्थकर्मीहरु, भौतिक पूर्वाधार आवश्यक औजार उपकरण र तोकिएका मापदण्ड पुरा गरी जुन सुकैनाममा सञ्चालन भएतापनि आधार ग्रन्थ सहित अनुमति प्रदान गर्ने निकाय बाट अनुमति लिएर मात्र सञ्चालन गर्नपाइनेछ ।

गर्न पाउने परिक्षणहरुः जिल्ला अस्पताल देखि केन्द्रीय अस्पतालहरुमा गरिने प्रयोगशालासम्बन्धी आधारभूत देखि साधारण परिक्षणहरु ।

(ङ) ल्याव असिष्टेण्टः मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तीमा एक बर्ष वा १५ महिनाको ल्या.अ तालिम पुरा गरीप्रमाण पत्र प्राप्त गरेको।

गर्न पाउनेपरिक्षणहरु ः हेल्थ पोष्ट देखि जिल्ला अस्पतालहरुमा गरिने प्रयोगशाला सम्बन्धी आधारभूत परिक्षणहरु ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित जनशक्तिले आफुले प्राप्त गरेको प्रमाणपत्रको आधारमा निजी प्रयोगशाला खोली सञ्चालन गर्न पाउने छन् ल्याव असिष्टेण्टको हकमा आफु भन्दा माथिल्लो उपाधि प्राप्त गरेका व्यक्तिहरुको प्रत्यक्ष निगरानीमा प्रयोगशालामा काम गर्न पाउनेछन्।

(३) उपदफा (१) मा उल्लेखित जनशक्तिले आफुले प्राप्त गरेको प्रमाणपत्रको आधारमा व्यवसाय गर्न नेपाल सरकारले तोकेको परिषद्बबाट सदस्यता लिनु पर्नेछ।

परिच्छेद ८

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरुको मापदण्ड

२५. आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरुका मापदण्डः(१आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजी स्तरमा स्वास्थ्य संस्थाका स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नति गर्दा देहायका मापदण्डहरुका पालना गर्नुपर्नेछ– ः

(क) आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा ः

(१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा वा चिकित्सा व्यवसाय गर्दा सम्बन्धित बिषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी नेपाल आयुर्वेद चिकित्सा

परिषद्मा दर्ता भएका हुनुपर्नेछ । नेपाल सरकारका वहालवाला कर्मचारी भएमा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।

(२) पञ्चकर्म सेवा केन्द्रमा सम्बन्धित माबिषयकम्तिमा बि.ए.एम.एस वा सो सरह उपाधि प्राप्त व्यक्तिबाट वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, आस्थापन, अनवासन वस्ति र रक्तमोक्षण प्रयोग गर्नुपर्ने र उत्तर वस्तिका लागि सम्बन्धित विशेषज्ञबाट गर्नुपर्नेछ ।

(३) आयुर्वेद अस्पतालमा काम गर्ने कर्मचारीलाई संक्रमण सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यकम तालि दिनुपर्नेछ ।

(४) आयुर्वेद अस्पतालल जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार,–उपकरणआजार र सेवाका गुणस्तरीयतामा मात्र संस्था विस्तार गर्न स्वीकृतिका लागि माग गर्न र उपयुक्त ठहर भएमा शाखा विस्तारका स्वीकृति दिन सकिनेछ ।

(५) बिरामीका उपचारका सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञ चिकित्स समक्ष वा उपयुक्त स्थानमा प्रेषण(रेफर) गर्नुपर्नेछ ।

(६) रोग निदानार्थ आवश्यक पर्ने ई.सि.जी., इ.इ.जी, प्याथोलोजी, रेडियोलोजी तथा अन्य आवश्यक सेवाहरु संचालन गर्नुपरेमा सम्बन्धित बिषयका जनशक्ति र सा सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार, औजार उपकरण नीति नियमका पालना गर्नुपर्नेछ ।

(७) इन्ट्रिग्रेटेड क्लिनिक, नर्सिङ्ग होम वा अस्पताल भनी स्वीकृतिका लागि माग भएमा कुन कुन बिषय र सेवा दिन उद्देश्य राखिएका हो? सो प्रष्ट उल्लेख गरि सोही बमोजिमका जनशक्ति, औजार उपकरण र भौतिक पूर्वाधार व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(८) आयुर्वेद चिकित्सा विधामा स्वास्थ्य रक्षा, रोग निवारण, औषधि द्रव्य काष्ठौषधि, रसौषधिका प्रयोग गरिने चिकित्सा सेवा, विना औषधि दिइनेसेवा र आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवामा उल्लेखित पूव अन्तर्गतका निराग्नी स्वेद(जल, वायु, सूर्यकिरण, पार्थिव तत्वको प्रयोग), (Massage) चिकित्सा (योगाभ्यास, ध्यान आदि) का माध्यमबाट रोगको रोक थाम वा दीर्घजीवनका लागि सञ्चालन गरिन संस्थाहरुले आयुर्वेद स्वास्थ्यकर्मीहरु, भौतिक पूर्वाधार, आवश्यक औजार उपकरण र तोकिएका मापदण्ड पुरा गरि जुन सुकैनाममा संचालन भएतापनि आधार ग्रन्थसहित अनुमति प्रदान गर्नेनिकायबाट अनुमति लिएर मात्र सञ्चालन गर्नपाइनेछ ।

(ख) आयुर्वेद चिकित्सा अन्तरगत रहन सेवाहरुः

चिकित्सा सेवा ः

१. रोग उपचार (आतुर विकार प्रशमन)

(क) युक्ति व्यापाश्रय चिकित्सा

(ख) संशमन(औषधि चिकित्सा)

(ग) संशोधन(वमनादि पञ्चकम शोधन चिकित्सा)

(घ) दैव व्यापाश्रय

(ङ) सत्वावजय

(च) शस्त्र–प्रणिधान

(छ) योगाभ्यास

२. स्वास्थ्य प्रवद्र्धनात्मक, स्वास्थ्य रक्षा तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवा (क) प्रकृति विनिश्चय र परामर्श (ख) स्वस्थवृत्त पालन–ऋतुचर्या, दिनचर्या, रात्रिचर्या, पथ्यापथ्य, आहार विहार (ग) रसायन

(घ) वाजीकरण

(ङ) पञ्चकर्म

(च) योगाभ्यास

(ग) (ग) आयुर्वेद अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारः १ आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजीस्तरमा सञ्चालन गर्ने अस्पताल एवं नर्सिङ्ग होमहरुले आफ्नो क्षमता अनुसार क्रमशः एक वा एकभन्दा वढी तपसिलमा उल्लेखित विभाग÷शाखाहरु सञ्चालन गर्न सक्नेछन्ः

आयुर्वेद चिकित्सा सेवा अन्तर्गत विभाग वा शाखाहरुः

(क) कायचिकित्सा

(ख) बालरोग चिकित्सा

(ग) प्रसूति तथा स्त्रीरोग चिकित्सा

(घ) शल्य चिकित्सा

(ङ) शालाक्य (च) रसायन

(छ) वाजीकरण ।

(२) आयुर्वेद अस्पतालले देहाय बमोजिमको भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था तथापालनामापदण्डको गर्नु पर्नेछः

.	नशक्ति			
	चिकित्सामा स्नातकोत्तर उपाधि (M.D./M.S.Ay.)	आवश्यकता अनुसार	२ जना	य जना
	चिकित्सक (B.A.M.S.) सो सरह	३ जना	५ जना	८ जना
	आयुर्वेद सहायक(P.C.L.) सो सरह)	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	आयुर्वेदसहायक कार्यकर्ता(AAW) सो सरह)	२ जना	३ जना	य जना
	पञ्चकर्मसह-सहायक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	अभ्यङ्गकर्ता	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	B.N.(B.Sc.Nursing)		१ जना	१ जना
	Staff Nurse	१ जना	२ जना	२ जना

स.नं.	बवरण	५०-१५ शैया सम्म	१६-२५ शैया सम्म	२६-५० शैया सम्म
	.न.मि.	३ जना	य जना	६ जना
	ल्याव टेक्नोलोजिष्ट		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	ल्याव टेक्निसियन	स्वैच्छिक	१ जना	१ जना
	ल्याव असिस्टेण्ट	आवश्यकता अनुसार	१ जना	१ जना
.	च्भमष्यियनिथरग्क			
	रडियोलोजिष्ट		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	रडियोग्राफर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	सहायक रडियोग्राफर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	ल्पर	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
.	कर्मचारी प्रशासन			
	प्रशासन अधिकृत		आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसारा
	नायव सुब्बा	ावश्यकता अनुसार	१ जना	१ जना
	खरिदार (लेखा) प्रशासन	१ जना	१ जना	१ जना
	कम्प्युटर प्राविधिक खरिदार	ावश्यकता अनुसार	आवश्यकत अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	पियन पाले	३ जना	३ जना	३ जना
	भान्छे/टहलुवा	जना	२ जना	२ जना
	ाली	ावश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार

	इभर	ावश्यकता अनुसार	वश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	कुचिकार	जना	जना	३ जना
.	पकरण			
	स्टयस्कोप(प्रत्यक उपचार कक्षमा)	☐	☐	☐
	.P.Set (प्रत्येक उपचार कक्षमा)	☐	☐	☐
	Thermometer (आवश्यकता अनुसार)	☐	☐	☐
	Weighing Machine	२	३	४
	उचाईनाप्ने साधन	१	१	१
	Torch light	१	३	६
	Cotton, Gauze, Bandage	ावश्यकता अनुसार	वश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	pron	ावश्यकता अनुसार	वश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	loves	ावश्यकता अनुसार	वश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	X-ray view box	ावश्यकता अनुसार	१	१
	Oxygen set	१	२	२
	Durm set	३	४	८
	Atutoclave	३	३	४
	Srugical Set	१	१	२
	liding		१	१
	Suture Material (different size)	४	६	८
	Needle (different size & shape)	१०	२०	२५
	Forceps	२	२४	२४
	Artery forceps	२	२४	२४
	Culting scissors	२	४	६
	Cutting set	२	२	२
	Blunt scissors	१	१	१
	Sharp Scissors	१	२	२

	ancet			
	Scalpel & kitle holder etc.	२	३	३
	Dressing set			
	Kidney tray, small tray, large bowel	४	६	६
	isse ctin g orcep s, T humb forceps (toothed & untoothed)	४	६	६
	ressi ng rolle y, dr essing materials, cotton.	२	३	४

	बवरण	१०-१५ शैया सम्म	१६-२५ शैया सम्म	२६-५० शैया सम्म
	Gauge, bandage/teucoplest/xylocain etc.	७	१०	१२
	Catherer set			
	Plain, folley's & matlicot cather	१०	२०	२०
	Diagnostic set	२	३	३
	ener al			
	Tongue Spatula	२	३	३
	Torch light/emergency light	२	३	४
	pecif ic			
	NT set	२	२	२
	Gynecological Examination Set, D&C Set, Cucus, Sim's Speculum, emema set	१	२	३
	Neonatal care set	१	१	२
	Macintos sheet, Kally's pad	५	६	८
	ther			
	Proctoscope/Laryngoscope/	२	४	४

	Ophthalmoscope			
	Tonometer/Rhinoscope	१	१	१
	Sterilizer/Autoclave drum set	१	२	२
	Equipments & Materials for emergency case management	२	२	३
	Nebulizer	१	१	१
	Ryle's Tube			
	Gastric Lavage set	२	२	३
	Bed screen	३	३	४
	ask	२५	२५	३०
	ap	१०	३०	३०
	Ear syringing set	२	२	२
	Wooden splint		४	६
	roba g	२	४	४
	अन्तरङ्ग सेवा **(Indoor)**			
	वार्डः पुरुषो ठेक्का १०-२० स्क्वायर फिट	२	३	४
	महिला कोठ १० ह २० स्क्वायर फिट	२	३	४
	चिकित्सा कोठा १० ह १० स्क्वायर फिट	१	२	२
	शौचालय(पुरुष तथा महिलाका लागि छुट्टाछुट्टै वास वशिनेतथा पानी पयार्प्त	४	४	४
	Wheel chair/स्ट्रेचर/ट्रली	१	३	३
	चार्ट/लकर/फाइल कवीनेटे	१५	२५	५०
	बेड प्यान/शैया सख्याको आधारमा	उ	☐	☐
	कुरुवा बस्ने टुल(शैया सख्याको आधारमा)	☐	☐	☐
	चिकित्सक कक्ष	१	२	२
	नर्सको ड्यूटी् रुम १० १५ हजार स्क्वायर फिट	१	२	४
	बिरामी ओसार्ने एम्ब्लेन्स		१	१

	औषधी स्टोरको पूर्वाधार			
	भेन्टिलेशनयुक्त १० १५ हजार स्क्वायर फिट साइजको कोठा	१	१	१

	बिरामी पूर्जा दर्ता गर्ने कक्ष	१	१	१
	औषधी वनाउने टेबल कुर्सी	१	१	१
	बिरामीका लागी सोधपुछ तथा सहयोग कक्ष	१	१	१
	भान्साघर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
७.	बहिरंग विभाग **(OPD)**			

सि.नं.	बिवरण	१०-१५ शैया सम्म	१६-२५ शैया सम्म	२६-५० शैया स
	बिरामी दर्ता कक्ष बिरामीजान्ने कोठा लेख प्रशासन कक्ष	१ वटा १ वटा २ वटा	१ वटा २ वटा २ वटा	१ वटा २ वटा
८.	आकस्मिक सेवासुविधा			
	अक्सिजन सेट आकस्मिक सेवामा आवश्यक अन्य उपकरण बिशेषज्ञ सेवाको हकमा सो अनुसारका जनशक्ति कक्ष र आवश्यक उपकरण हुनुपर्ने ।		२ सेट हरेककार २२ सेटआवश्यकता अनुसार	३ सेट हरेककार ३३ सेट आवश्यकता अनुसार
९.	प्रयोगशाला ठेका	२	३	३
१०.	मनोपरामर्शएवं.जीवनशैली कोठा	१	१	१
११.	योगासन, प्राणायाम,ध्यान आदिका लगि ९१६ह ३२०	१	१	१
१२.	पूर्वकर्माकोसव लागी प्रत्येक सवाकोअलग अलग कक्ष	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	स्नेहन कक्ष अभ्यङ्ग कक्ष स्वदन कक्ष(नाडि स्वद लगायत १३ प्रकारकम स्वेदनकालागी अलग अलग कक्ष अभ्यङ्ग टेबु सर्वाङ्ग स्वेदन यंत्र नाडि स्वेदन यंत्र लग विविध १३ प्रकारकम स्वेदनकालागी अलग अलग आवश्यक यंत्र कटि तथा जानुस्वेदन यन्त्र अवगाह स्वेदन य निराग्नी स्वेदका लागी कम्मल, मृदिका, प्रस्तर, जल, तेज, प्रथिव तत्व आदिको व्यवस्था पञ्चकर्म सवाकोलागी सामाग्री वमन टेबु		१ १ आवश्यकता अनुसार आवश्यकता अनुसार आवश्यकता अनुसार १ १ आवश्यकता अनुसार आवश्यकता अनुसार आवश्यकता अनुसार आवश्यकता अनुसार	१ १ आवश्यकताअनुसार आवश्यकताअनुसार १ आवश्यकता अनुसार १ १ आवश्यकता अनुसार आवश्यकता अनुसार आवश्यकता अनुसार आवश्यकता अनुसार १

	सहित वमन कक्ष विरेचननीय आशन शिरोविरेचनको लागी कक्ष तथा साधन शिरा टेबुल सहित सेट शिरो बस्ति यन्त्र	१ १ २	१ १ २	
१३.	पञ्चकर्म सेवा(५ वटैसेवाका लागी अलग अलग कक्ष हुनुपर्ने)	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
१४.	पुर्नस्थापन कक्ष	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
१५	फल फूल सहित स्वच्छ वातावरण र औषधि युक्त हर्व रियम समेत हुनुपर्ने ।	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	१

(घ) आयुर्वेद स्वास्थ्य क्लिनिक÷पोलिक्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरुः आयुर्वेद पोलिक्लिनिक सेवा सञ्चालन गर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही तीन वा सो भन्दा बढी सेवा प्रदान गर्नु पर्नेर औषधि सेवाको जाँचगर्ने व्यवस्था समेत स्वास्थ्य हुनु पर्नेछ । तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तिमा पनि BMAS वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी आयुर्वेद चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।

(१) एक सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछ ः–

(क) बिरामीको जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा अनुसारको सेवा छुट्टाछुट्टै हुनुपर्नेछ (कम्तिमा१४x१० वर्ग फिट)

(ख) बिरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)

(ग) बिरामी जाँच्ने टेवुल

(घ) चिकित्सकको लागि कुर्सी

(ङ) चिकित्सकको लागि टेबुल

(च) बिरामी बस्ने कुर्सी÷टुल

(छ) बिरामी कुर्न बस्ने बेन्चहरुको व्यवस्था

(ज) शौचालयको व्यवस्था

(झ) टेलिफोन(स्वैच्छिक) ।

(२) आवश्यक औजार उपकरणहरु निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछः–

(क) थर्मोमिटर–१

(ख) तौल लिने मेशिन–१

(ग) उचाई नाप्ने मेशिन–१

(घ) टंग डिप्रेशर–१

(ङ) ब्लड प्रेशर जाँच्ने मेशिन–१

(च) स्टेथोस्कोप–१

(छ) आँखा, नाक, कान जाँच्ने –सेट१

(ज) प्रोक्टोस्कोप–१

(झ) प्रोव

(ञ) सिरिन्ज

(ट) टर्च लाइट

(ठ) पञ्जा

(ड) मास्क, एप्रोन

(ढ) किड्नी ट्रे

(ण) बाल्टीन ।

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड)ः

(क) विशेषज्ञ सेवा र बिषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरुको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(ख) बिरामीको सम्पूर्ण बिवरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ ।

(ग) क्लिनिकमा प्रयोग गरिनेसम्पूर्ण औजारहरु अनिवार्य रुपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ । (घ) क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा आयुर्वेद चिकित्साद्दर्ता परिषद नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ ।

(ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(घ) आयुर्वेद पूर्वकर्म पञ्चकर्म सेवा केन्द्र सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु ः

(१) भौतिक पूर्वाधार ःआयुर्वेद पञ्चकर्म सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र, हेल्थ क्लव र हेल्थ रि सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने अभ्यङ्ग, स्वेदन, स्नान, वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, वस्ति आदि उपचार कक्षहरु र सोका लागि देहायका सामग्रीहरुको व्यवस्था हुनुपर्नेछ । यसका साथै औषधि निर्माण कक्ष, प्रकृति परीक्षण, सत्वावजय चिकित्सा, योग ध्यान एवं अन्य सहायकहरुका लागि आवश्यक कक्षहरु हुनुपर्नेछ । साथै उपयुक्त किसिमका पुस्तकालय, शौचालय आदिको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(क) अभ्यङ्ग कक्ष

(ख) स्वेदन कक्ष(ग्यास सिलिण्डर कक्ष बाहिर हुनु पर्ने

(ग) अभ्यङ्ग टेबुल

(घ) सर्वाङ्ग स्वेदन बक्स

(ङ) नाडि स्वेदन यंत्र

(च) वस्ति यंत्र सेट

(छ) वमन टेबुल सहित वमन कक्ष

(ज) शौचालय संलग्न रहेको विरेचन कक्ष

(झ) विरेचन कुर्सी

(ञ) नस्य कुर्सी

(ट) शिरोधारा टेबुलसहित सेट

(ठ) शिरो बस्ति सेट

(ड) जानु बस्ति,कटि बस्ति आदि सेट

(ढ) कटि स्वेदन टब

(ण) अवगाह स्वेदन टब

(त) संसर्जन कर्मका लागि भोजनालय

(थ) अन्य पूर्वाधार तथा आत्यायिक चिकित्सा सामाग्री नोट ः पंचकर्मको प्रधानकर्म संचालनका लागि अन्तरंग सेवा संचालन स्विकृति अनिवार्य हुने छ ।

(२) पञ्चकर्म सेवाहरुःयी सेवा केन्द्रहरु व्यवस्थित रुपमा सञ्चालित गरिनुपर्नेछ । यी केन्द्रहरुबाट दिइने सेवाहरुआयुर्वेद चिकित्सा सिद्धान्त अनुसार रसायन, वाजीकरण, स्वास्थ्य प्रवद्र्धन, प्रतिरोधात्मक, पुनरुथापन उपचारात्मक एवं कर्ममा आधारित रहनुपर्नेछ । रसायन, वाजीकरण सेवा पनि दिनुपर्नेछ पञ्चकर्म र सो सम्बन्धी सेवाहरु निम्नानुसार गर्नु पर्नेछः–

(क) पञ्चकर्म

(१) पूर्वकर्महरुः स्नेहन, स्वेदन, अभ्यङ्ग, पिण्डस्वेद, नाडी र पिचु आदि ।

(२) संसर्जन, रसायन कर्म

(३) प्रधानकर्महरुःवमन, विरेचन, वस्ति(अनुवासन, आस्थापन, शिरोविरेचन, रक्तमोक्षण(जलौका) ।

(४) पश्चात्कर्म ।

(ख) अन्य कर्म

(१) अभ्यङ्ग, स्वेदन, २३ प्रकार स्वेद वाह्य वस्ति, नेत्र तर्पण, शिरोधारा, शिरो वस्ति, तेल, स्नान,
लेप, कटिस्नान, पादस्नान आदि कर्महरु ।

(२) सत्वावजय कर्मः सत्वावजय,

(३) आवश्यक जनशक्तिहरुः आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत पञ्चकर्म र सम्बन्धित कुनै पनि कर्महरु दक्ष अनुभवीआयुर्वेद चिकित्सकहरुको मातहतमा रहेर मात्र दिइनु निम्नानुसारपर्नेछ। योग्यता भएका जनशक्तिहरुबाट उपरोक्त सेवाहरु सञ्चालन गर्नु –पर्नेछः

(क) आयुर्वेद चिकित्सक ः आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त ।

(ख) पञ्चकर्म चिकित्सा सहायक ः आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा प्रमाणपत्र तह वा आयुर्वेद स्वास्थ्य सहायक तह उत्तीर्ण गरी न्यूनतम ३ महिनाको पञ्चकर्म तालिम प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ ।

(ग) पञ्चकर्म सह–सहायक ः कम्तिमा एस.एल.सी.पास गरी आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा रही सो सम्बन्धी आवश्यक कर्महरुको तालिम सहितको २ वर्षको अनुभव प्राप्त गरेको ।

(घ) अभ्यङ्गकर्ता(महिला र पुरुष दुवै ः कम्तिमा आठ कक्षा पढी २ वर्षसम्म आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा वसी अभ्यङ्गकर्ताको रुपमा अनुभव प्राप्त गरेको ।

(४) आयुर्वेद अभ्यङ्ग कर्म मात्र दिइने केन्द्रहरुबाट विश्रान्ती अभ्यङ्ग कर्म मात्र दिन्न सक्नेछनसो कर्मका लागिन्यूनतम सुपरिवेक्षणप्राविधिक निरीक्षण टालीद्वारा समय समयमा गरिनेछ ।

(५) पूर्वकर्म पञ्चकर्म चिकित्सा गर्दा प्रयोग हुने औषधि तथा अन्य द्रव्य ः

(क) क्वाथ, फाण्ट, अर्क, स्वरस

(ख) अवलेह, पाक, खण्ड, क्रिसरा

(ग) स्नेह, प्रस्तर, मृदिका, जल, तेज, धुम्र, वास्प, कम्वल, वस्त्र, पट्ट, जल आदि ।

(६) पश्चातकर्ममा प्रयोग हुने द्रव्य तथा निर्मित औषधि व्यवस्था ः

(क) सात्विक आहार, ऋतु तथा दिनचर्या, ब्रम्हचर्या पालन

(ख) औषधि–चूर्ण, वटी, फान्ट, अवलेह

(ग) आसव, अरिष्ट

(घ) लौह, मण्डुर

(ङ) तेल, घृत

(च) रस, रसायन

(छ) लेप, मलहम

(ज) भष्म, पिष्टी

(ङ) होमियोप्याथिक चिकित्सासेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड ः

(१) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक÷पोलिक्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने

(क) सहायक होमियोप्याथिक चिकित्सक–१ (कम्तिमा होमियोप्याथिकमा प्रमाणपत्र तह वा सो सरह) (ख) होमियोम्याथिक सहायक–१ (मान्यता प्राप्त संस्थाबाट होमिप्याथिमा तालिम प्राप्त गरेको सेवाः

(क) उपचार

(ख) परामर्श

(च) होमियोप्याथिक इमर्जेन्सी सेवा ः

(१) होमियोप्याथिकमा इमर्जेन्सी सेवा २४ सै घण्टा सीमित सेवा खुल्ला राख्न सकिनेछ ।

(२) भौतिक पूर्वाधारः

२०x१५ साईजको भेन्टिलेशन तथा शौचालययुक्त कोठा

चिकित्सक बसने टेवुल र कुर्सी–१ थान

स्टाफ नर्स बस्ने कुर्सी–१थान

बिरामी बस्ने कुर्सी, –टुल१थान

अपरेशन टेबुल–१ थान

Hanging Light (100 wt) - १ थान

–१ थान

र्याक –१ थान

हिटर –१ थान

Sterlization Set –१

शौचालयमा पर्याप्त मात्रामा पानी उपलब्ध भएको ।

(३) उपकरणः

स्टेथोस्कोप

BP set
Globes
X-ray view Box
Thermometer
Weighing Machine
उचाइ नाप्ने साधन

Plastic Apron
Dressing set
Stitching set
Torch
Mask
Cap
Cotton, Gauze, bandage
Stab, stand + oxygen cylinder, suction machine

(४) सेवा सम्बन्धीः

Dressing

Stiching

साधारण **Injury**

(५) जनशक्तिः

चिकित्सक –१ जना

स्टाफ नर्स–१ जना

कार्यालय सहयोगी–१ जना

(६) औषधिः होमियोप्याथीमा प्रयोग हुने केही इमर्जेन्सी औषधिहरु

(छ) निजी स्तरको होमियोप्याथिक अस्पतालका पूर्वाधार ः

क) बहिरङ्ग सेवा ख) अन्तरङ्ग सेवा

सि.न.	विवरण	१०-१५ शैया	१६-२० शैया	२१-२५ शैया	२६-५०शैया

भौतिक पूर्वाधारहरु : अस्पताल भवन आफ्नै वा भाडामा, पार्किङ्गस्थल, खुल्ला जग्गा, अस्पताल प्रवेशमार्ग, यातायातकोसुविधा प्रतिक्षालय, सोधपुछकक्ष आदि आवश्यकता अनुसार उपलब्ध भएको

				जनशक्ति				
	चिकित्सक (स्नातकोत्तर तह)		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक		१		२
	चिकित्सक (स्नातक तह)		४	५		६		८
	सहायक चिकित्सक		३	४		५		६
	स्टाफ नर्स		स्वैच्छिक	१		१		३
	अ.न.मी.		२	३		४		५
	ल्याब टेक्नोलाजिष्ट		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक			१
	प्याथोलोजिष्ट ल्याब टेक्निसीयन		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक		१		१
	ल्याब एसिस्टेन्ट		१	१		२		३
३								
	रडियोलोजिष्ट रडियोग्राफर		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक		१		१
	वार्ड ब्वाई		१	१		२		३
	प्रशासन अधिकृत		–	–		१		१
	नायब सुब्बा		१	१		१		१
	सहलेखापाल		१	१		१		१
	कम्प्युटर सहायक		१	१		१		२
	पियन/पाले		४	४		५		५

	भान्छे/ टहलुवा	३	३			३		३
	माली	१	१			१		१
	सवारी चालक	१	१			१		१
	कुचीकार	२	२			३		४
			उपकरण					
	स्टथेस्कोपे	आवश्यकतानुसार	आवश्यकतानुसार		आवश्यकतानुसार		आवश्यकतानुसार	
४	B.P. Set	"	"	"	"	"	"	"
	X-ray view box	"	"	"	"	"	"	"
	Thermometer	"	"	"	"	"	"	"
	Weighing Machine	"	"	"	"	"	"	"
	उचाई नाप्नेसाधन	"	"	"	"	"	"	"
	Apron	"	"	"	"	"	"	"
	Gloves	"	"	"	"	"	"	"
	Oxygen set	"	"	"	"	"	"	"
	Catheterization set	"	"	"	"	"	"	"
	Torch	"	"	"	"	"	"	"
	Cotton, gauze, bandage	"	"	"	"	"	"	"
	र अन्य आवश्यक सामागीहरु	"	"	"	"	"	"	"

अन्तरङ्ग सेवा

	पुरुष कोठा	17x10	17×10'	17×12'	17×12'
	महिला कोठा	17×10'	17×10'	17×12'	17×12'
	चिकित्सा कोठा	14×10'	14×10'	14×10'	14×10'
	शौचालय, वास बाशन त				
	पानी	२	२	३	३
	पर्याप्त				
	Wheel Chair	२	२	३	३
	स्ट्रेचर/टली				
	चार्ट/लकर/फाइल	५	१०	१५	२५
	बेड प्यान (शया संख्याक आधारमा)	५	१०	१५	२५
	कुरुवा बुस्नटुल	५	१०	१५	२५
	चिकित्सक आराम	१	१	१	१

	गर्नेबेड				
	नर्सड्युटीरुम १४ ×१०	१	१	१	१
	बिरामी आसान एम्बुल	१	१	१	१
	कम्प्युटर तथा प्रिन्टर	३	३	४	४
			आषाध स्टोरकापूर्वाधार		
×१०	भन्टिलेशनयुक्त साईजको कोठा	१	१	१	१
६	बिरामीको पुर्जा दर्ता टेबुल, कुर्सी				
	औषधि बनाउन टेबल कुर्सी				
	बिरामी पुर्जा दर्ता गन रजिष्टर				
	बाहरङ्ग सेवाको लागि बिरामिहरुका पर्खन कोठा	25×14'	25×14'	30×14'	30×14'
	बाहरङ्ग सेवाका लागि बिरामी जाँच्ने कोठा	14×10'	14×10'	14×10'	14×10'

(ज) एक्यूप्रेसरः अनेक रोगको उपचार गर्ने एक्यूप्रेशर क्लिनिक वा पोलि (प्राकृतिक एक्यूप्रेशर चिकित्सा) क्लिनिक सञ्चालन गर्न निम्न लिखित न्यूनतम व्यवस्था हुपर्नेछ– ः

(१) दक्ष जनशक्तिः

(क) कुनै विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धितबिषयमा आवश्यक योग्यता (डाक्टर उपाधि) प्राप्त गरेको व्यक्तिहरु ।

(ख) कुनै पनि मान्य प्राप्त संघ संस्थाबाट आवश्यक तालिम(डाक्टर वा सो सरहको उपाधि) प्राप्त गरेका व्यक्तिहरु ।

(२) अर्ध दक्ष जनशक्तिः

(क) कुनै पनि मान्यता प्राप्त संघ संस्थाबाट एक वर्ष वा सोभन्दा बढी तालिमक्तिहरुप्राप्त। व्य

(ख) दक्ष जनशक्तिका साथमा न्यूनतम तीन वर्षसम्म अनुभव प्राप्त गरेको कुरा दक्ष जनशक्तिले

प्रमाणित गरेको व्यक्तिहरु ।

(३) बिरामी जाँच गर्ने कोठा

(४) एक्यूप्रेसर थेरापिष्टहरुको लागि मेच र टेबुल (५) दक्ष एक्यूप्रेसर थेरापिष्ट(उपचारक)

(६) अर्धदक्ष एक्यूप्रेसर थेरापिस्ट (उपचारक) –१ जना

(७) कार्यालय सहायक–१ जना

(८) स्वीपर –१ जना

(९) आवश्यक उपकरणहरुः

(क) एक्यूप्रेशर जाँच गर्ने मेशिन

(ख) तौल लिने मेशिन

(ग) एक्यूप्रेशर गर्ने जिमका मेशिनहरु

(घ) शक्ति सञ्चार गर्ने उपकरणहरु

(ङ) इलेक्ट्रोनिक एक्यूप्रेशर मेशिन

(च) स्पाइनल रोलर

(छ) फेसियल रोलर र अन्य व्यायामका उपकरणहरु ।

(१०) संस्थागत रुपमा खोलिने क्लिनिकः

(क) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत प्राप्त निकायको अनुमति लिएर मात्र स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन गर्नुपर्छ ।

(ख) स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन गर्न माथि उल्लेखित व्यवस्था हुनु अनिवार्य छ ।

(ग) चिकित्सक उपचारक लगायत काम गर्ने जनशक्तिले नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको हुनुपर्दछ ।

(११) बिरामी भर्ना गरेर पनि उपचार गर्न सकिनेछ ।

(१२) बिरामी भर्ना गर्न स्वास्थ्य क्लिनिकमा निम्नलिखित थप व्यवस्था हुनुपर्दछः–

(क) बिरामी राख्ने कोठा

(ख) बिरामी सुत्ने बेड, आवशयक ओडने्याउने्ओछ्‍ सामान

(ग) सफा र प्रदूषणमुक्त कोठा

(घ) स्नान घर

(ङ) सफा पानी

(च) सन्तुलिन भोजन आदि

(छ) बिरामी सुत्ने वेड एकले अर्कालाई नछुने गरी कम्तिमा – ३ फिटको २ दूरीमा राख्ने

(ज) शौचालय ।

(१३) नेपाल सरकारबाट अनुमति लिएर सञ्चालित सबै एक्यूप्रेशर स्वास्थ्य क्लिनिकले आयुर्वेद विभागमा वैकल्पिक चिकित्सामा संस्था दर्ता गरेको हुनुपर्नेछ ।

(१४) एक्यूप्रेशर प्राकृतिक चिकित्सा बिषयमा प्रचार/प्रसार तथा अनुसन्धान मात्र गर्ने उद्देश्यले प संस्था खोली सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

(क) सम्बन्धित बिषयको अनुसन्धान गर्ने आवश्यक योग्यता प्राप्त गरेको जनशक्ति हुनु पर्नेछ ।

(ख) प्रचार गर्दा एउटा बिषयसंग अर्को बिषय बाझने गरी तथा एकले अर्कालाई हानी पुर्याउने प्रचार गर्नु हुँदैन ।

(१५) एक्यूप्रेशरको लागि नेपाल सरकार सरकारको स्वीकृति प्राप्त संस्थाबाट वा वैकल्पिक चिकित्साबाट प्रमाणित गरेर मात्र यस सम्बन्धी बिक्री बितरणमा वजारमा ल्याउनु पर्नेछ । जस्तैः जोगाड, अन्य जिम आईटमका सामग्रीहरु ।

(१६) समय परिस्थिति र स्थान अनुसार उपचारमा प्रयोग हुने उपकरणको विकासक्रम अनुसार परिवर्तन हुन सक्नेछ ।

(झ) एक्यूपञ्चर सेवा अस्पतालका पूर्वाधार र मापदण्डहरुएक्यूपञ्चरः सेवा सञ्चालनको लागि देहायको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पालना गरेको हुनु पर्नेछ–ः

सि.नं.	बिवरण	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	भौतिक पूर्वाधारहरु जनरल अस्पताल सरह	-	-	-
	सेवा क) मेक्सिवसन ख) एकयुपञ्चर	-	-	-
	क) स्नातकोत्तर	०	१	२ जना
	ख) स्नातक	१	२	३ जना
	ग) एक्यूपञ्चर सहायक	२	३	६ जना
	घ) नर्सिङ्ग स्टाफ	०	२	३ जना
	ङ) प्रशासनिककर्मचारी जनरल अस्पताल सरह			
	च) कार्यालय सहयोगी	१	२	१ जना
४	उपकरण			
	क) एक्यूपञ्चर निडिल			
	ख) मोक्सा स्टिक			
	ग) कपिङ्ग			
	घ) अटोक्लेभ			
	ङ) स्टथोस्कोप			
	च) थर्मोमिटर			
	छ) रेकर्ड रजिष्टर			
	ज) अन्य व्यवस्था जनरल अस्पताल सरह			

	उपचारका सामग्री (माटो, पानी					
	आदिकोगुणस्तर जाँच गर्ने कोठा					
	मनोपरामर्श एवंजीवनशैली र स्वास्थ्य					
७.	प्रशिक्षण कोठा	१ वटा	१ वटा	२ वटा	३ वटा	
८.	योगासन, पाणायाम, ध्यान आदिका लागि आवश्यक हल	२० जना	४० जना	६० जना	१०० जना	आवश्यकतानुसारका कोठा
९.	**Physiotherapy Unit**	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	आवश्यकतानुसारका कोठा
१०.	उपचार सेवाकाकोठा(जल चिकित्सा, माटो चिकित्सा, सूर्य किरण चिकित्सा, चुम्ब चिकित्सा, मालिस एवं अन्य प्राकृतिक चिकित्सा सेवाका लागि)	१० वटा	१५ वटा	२० वटा	२० वटा	उपचारकोप्रकृ अनुसारकोसाना ठूला
११.	भोजनालय(चिकित्सकले दिएको भोज तालिमका अनुसारको भोजन दिन सक्ने भोजनालय, भोजन एवं पोषण विशेषज्ञका लागि आवश्यक कोठा)	३ वटा	३ वटा	३ वटा	३ वटा	संस्था अनुसार बनाईएका कोठाह
१२.	पुनर्ताजगीकक्ष - चिकित्सक, सहायक चिकित्सक आदिको लागि	☐	☐	☐	☐	महिला/पुरुष छुट्टाछुट्टै
१३.	शैया/कोठा विशेष सघन उपचार कोठा(१ जना बिरामी मात्र राख्ने) २/२ जना बिरामी राख्ने सुविधा भएक कोठा ४/४ जना बिरामी राख्ने सुविधाभएक कोठा ६/६ जना बिरामी राख्ने सुविधाभएका कोठा	२ २ १ -	२ २ २ १	२ ४ २ २	६ ८ ४ २	शौचालय,स्थान सुविधा सहित
१४.	शौचालय एवं स्नान कोठा	५ वटा	६ वटा	७ वटा	९ वटा	
१५.	फुल विरुवा प्रशस्त भएको बगैंच					
१६.	उपकरण					
	सम्पूर्णशरीरको वाष्पस्नान यन्त्रस्थानीय वाष्पस्नान यन्त्रकटिस्नान टवरीढस्नान टवएनीमा **(Enema)** विभिन्न पकारका पट्टिहरु (चिसो पट्टि) सकको यन्त्रहरु	२ वटा २ वटा ५ वटा ३ वटा २ वटा	३ वटा ३ वटा ७ वटा५ वटाय वटा ३० वटा	३ वटा ३ वटा ९ वटा७ वटा ५ वटा ४० वटा	य वटाय वटा१५ वटा ९ वटा ६ वटा ४० वटा	बिभिन्न आकार एवं

	माटो चिकित्सामा पयोग्र हनु उपकरणहरु सूर्य किरण चिकित्सामा प्रय हुने उपकरण षद्कर्ममाप्रयोग हुने उपकरण मालिसमा प्रयोग हुने उपकरणहरु पानी विभिन्न तापक्रममा ल्याउने एवं वाफ बना यन्त्रथर्मोमिटर (पानीको तापक्रम र शरीरको तामक्रम नाप्ने)	२० वटा ३/३ वटा ५/५ वटा १० सेट १/१ वटा १०/१०	५/५ वटा १०/१० वटा २० सेट १ वटा २०/२०	७/७ वटा १०/१० वटा २० सेट २ वटा ३०/३० वटा १० वटा	११/११ वटा १५/१५ वटा २५ सेट ३ वटा ३०/३० वटा १५ वटा	किसिमका हुनेहुनाले छुट्टै निर्धारण गन पर्ने ।

	रक्तचाप नाप्ने यन्त्र **(BP Set)** नाक, कान, घाँटी जाच्ने यन्त्र **(ENT Set)** तौल नाप्ने यन्त्र **(Weighing Machine)**	वटा ५ वटा २ वटा	वटा ५ वटा ३ वटा	य वटा	६ वटा	
१७.	जनशक्ति चिकित्सक सहायक चिकित्सक उपचारक सहायक उपचारक लेखा अधिकृत लेखापाल प्रशासकीय प्रमुख प्रशासकीय सहायक सुपरभाईजर **Receptionist** कार्यालय सहयोगी(पियन) माली चौकीदार	२ जना २ जना १० जना २ जना - १ जना - १ जना १ जना	२+२८जना २ जना १५ जना ३ जना - १ जना १ जना १ जना १ जना	३ जना ३८जना २ जना ८०जना - १ जना १ जना १ जना १ जना २ जना	८ जना ६ जना २५ जना ५ जना १ जना १ जना १ जना २ जना २ जना ३	प्राविधिक प्राविधिक प्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक

		१ जना३ जना१ जना ३ जना	१जनाय जना१ जनाय जना	२ जनार जनाय जना	जना६ जना३ जना ५ जना	अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक

सि.नं.	बिवरण	१० शैया	१५ शैया	२० शयौ	२५ शैया	कैफियत

१.	आवश्यक अस्पताल भवन एवं खुल्ला जग्गा(५५ वर्ग मी. प्रति शैया)	-	-	-	-	-
२	प्रवेश मार्गः-अस्पतालसम्म मोटर सजिलै जाने, फकर्नेररोक्न सक्ने सुविधा हुनुपर्ने	-	-	-	-	-
३.	प्रतिक्षालय सोधपुछ/सम्पर्क र सूचना/टेलिफ सेवा हुनुपर्ने प्रतिक्षालयमा बस्ने पर्याप्त पानीको व्यवस्थाभएको शौचालय महिला र पुरुषको लागि(अलग) ह्वील चियर/ट्रली/स्टेचर	२ वटा १ वटा	२ वटा २/२ वटा	य वटा ३/३ वटा	६ वटा ४/४ वटा	
४.	बहिरंग विभाग **(OPD)** बिरामी जाँच्ने कोठा व्यवस्थापन कक्ष	१ वटा १ वटा	२ वटा १ वटा	३ वटा १ वटा	५ वटा २ वटा	सेवाप्रदान गर्ने को अनुसार
५.	आकस्मिक सेवा सविधा अक्सिजन सेट IV Set आकस्मिक सेवामा आवश्यक अन्य उपकरण	आवश्यकतानुसार				
६.	प्रयोगशाला कोठा	☐	☐	☐	☐	

नोट- अस्पताल स्थापना तथा संचालनका नीति तथा नियमहरु जनरल अस्पताल सरह हुने अस्पताल, नर्सिङ होम वा स्वास्थ्य क्लिनिक आयुर्वेद विभागमा दर्ता गर्नुपर्नेछ।

(ञ) प्राकृतिक चिकित्सा अस्पतालका पूर्वाधारहरुः

	उपचारका सामग्री (माटो, पानी					
	आदिकोगुणस्तर जाँच गर्ने कोठा					
७.	मनोपरामर्श एवंजीवनशैली र स्वास्थ्य प्रशिक्षण कोठा	१ वटा	१ वटा	२ वटा	३ वटा	
८.	योगासन, पाणायाम, ध्यान आदिका लागि आवश्यक हल	२० जना	४० जना	६० जना	१०० जना	आवश्यकतानुसारका कोठा

९.	**Physiotherapy Unit**	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	आवश्यकतानुसारका कोठा
१०.	उपचार सेवाकाकोठा(जल चिकित्सा, माटो चिकित्सा, सूर्य किरण चिकित्सा, चुम्ब चिकित्सा, मालिस एवं अन्य प्राकृतिक चिकित्सा सेवाका लागि)	१० वटा	१५ वटा	२० वटा	२० वटा	उपचारकोप्रकृ अनुसारकोसाना ठूला
११.	भोजनालय(चिकित्सकले दिएको भोज तालिमका अनुसारको भोजन दिन सक्न भोजनालय, भोजन एवं पोषण विशेषज्ञका लागि आवश्यक कोठा)	३ वटा	३ वटा	३ वटा	३ वटा	संस्था अनुसार बनाईएका कोठाह
१२.	पुनर्ताजगीकक्ष - चिकित्सक, सहायक चिकित्सक आदिको लागि	☐	☐	☐	☐	महिला/पुरुष छुट्टाछुट्टै
१३.	शैया/कोठा विशेष सघन उपचार कोठा(१ जना बिरामी मात्र राख्ने) २/२ जना बिरामी राख्ने सुविधा भएक कोठा ४/४ जना बिरामी राख्ने सुविधाभएक कोठा ६/६ जना बिरामी राख्ने सुविधाभएका कोठा	२ २ १ -	२ २ २ १	२ ४ २ २	६ ८ ४ २	शौचालय,स्थान सुविधा सहित
१४.	शौचालय एवं स्नान कोठा	५ वटा	६ वटा	७ वटा	९ वटा	
१५.	फुल विरुवा प्रशस्त भएको बगैंच					
१६.	उपकरण					
	सम्पूर्णशरीरको वाष्पस्नान यन्त्रस्थानीय वाष्पस्नान यन्त्रकटिस्नान टवरीढस्नान टवएनीमा **(Enema)** विभिन्न पकारका पट्टिहरु (चिसा पट्टि) सकको यन्त्रहरु माटो चिकित्सामा पयोग्र हनु उपकरणहरु सूर्य किरण चिकित्सामा प्रय हुने उपकरण षद्कर्ममाप्रयोग हुने उपकरण मालिसमा प्रयोग हुने उपकरणहरु पानी	२ वटा २ वटा ५ वटा ३ वटा २ वटा २० वटा ३/३ वटा ५/५ वटा १० सेट	३ वटा ३ वटा ७ वटा५ वटाय वटा ३० वटा ५/५ वटा १०/१० वटा २० सेट	३ वटा ३ वटा ९ वटा७ वटा ५ वटा ४० वटा ७/७ वटा १०/१० वटा २० सेट	य वटाय वटा१५ वटा ९ वटा ६ वटा ४० वटा ११/११ वटा १५/१५ वटा २५ सेट	बिभिन्न आकार एवं किसिमका हुनेहुनाले छुट्टै निर्धारण गन पर्ने ।

	विभिन्न तापक्रममा ल्याउने एवं वाफ बना यन्त्रथर्मोमिटर (पानीको तापक्रम र शरीरको तामक्रम नाप्ने)	१/१ वटा १०/१०	१ वटा २०/२०	२ वटा ३०/३० वटा १० वटा	३ वटा ३०/३० वटा १५ वटा	
	रक्तचाप नाप्ने यन्त्र **(BP Set)** नाक, कान, घाँटी जाच्ने यन्त्र **(ENT Set)** तौल नाप्ने यन्त्र **(Weighing Machine)**	वटा ५ वटा २ वटा	वटा ५ वटा ३ वटा	य वटा	६ वटा	
१७	जनशक्ति चिकित्सक सहायक चिकित्सक उपचारक सहायक उपचारक लेखा अधिकृत लेखापाल प्रशासकीय प्रमुख प्रशासकीय सहायक सुपरभाईजर **Receptionist** कार्यालय सहयोगी(पियन) माली चौकीदार	२ जना २ जना १० जना २ जना - १ जना - १ जना १ जना	२+२८जना २ जना १५ जना ३ जना - १ जना १ जना १ जना १ जना	३ जना ३८जना २ जना ८०जना - १ जना १ जना १ जना १ जना २ जना	८ ३जना ६ जना २५ जना ५ जना १ जना १ जना १ जना २ जना २ जना ३	प्राविधिक प्राविधिक प्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक
		१ जना३ जना१ जना ३ जना	१जनाय जना१ जनाय जना	२ जनार जनाय जना	जना६ जना३ जना ५ जना	अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक

परिच्छेद ९
अभिलेख तथा प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

२६. अभिलेख तथा प्रदिवेदनः(१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेका सेवाहरु पालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त एकिकृत स्वास्थ्य व्यवस्थापन सुचना प्रणालीले अनुसार अभिलेख राख्नुपर्नेछ तोकिएकोसमयमा आफुले प्रदान गरेको सेवाको प्रतिवेदन पालिकाकोबाट प्राप्त कार्यालय एकिकृत स्वास्थ्य सुचना व्यवस्थापन प्रणालीको ढाँचामा केराबारी गाउँपालिकाको कार्यालयमा अनिवार्य रुपमा पेश गर्नुपर्नेछ । यसरी तोकिए बमोजिमको अभिलेख नराखे र प्रतिवेदन पेश न स्वास्थ्य संस्थालाई गाउँपालिकाले सचेत गराउनुका साथै अनुमति खारेज गर्न समेत सक्नेछ ।

(३) सूचना व्यवस्थापन गर्ने कर्मचारीलाई गाउँपालिकाको कार्यालयबाट एकिकृत स्वास्थ्य सुचना व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धि तालिम लिने व्यवस्था गराउनुपर्नेछ ।

(४) स्वास्थ्य संस्थालेसेवा प्रदान गरेका विरामीहरुको रोगको विवरण **ICD 10** अनुसार **Coding** गरी प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(५) स्वास्थ्य संस्थाले आफनो संस्थामा भएको जन्म तथा मृत्युको घटना विवरण प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको ढाँचामा स्थानीय पञ्जिकाधिकारीलाई मासिक रुपमा दिनुपर्नेछ ।

(६) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो संस्थामा नेपाल सरकारले तोकेको **Notifiable Diseases** का विरामी पत्ता लागेको वा शंका लागेको खण्डमा वा कुनै रोगको महामारीको शंका तुरुन्तै लागेमा त गाउँपालिकाको कार्यालयमा सुचना गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद १०

सञ्चालन अनुमति नवीकरण हुन नसक्ने अवस्था र खारेजी सम्बन्धी व्यवस्था

२७. सञ्चालन अनुमति नवीकरण नहुने ः(१) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि देहायका अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थाका सेवा सञ्चालन अनुमतिको नवीकरण गरिछैन ः–

(क) नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएका गुणस्तर वा पूर्वाधार पुरा नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा,

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणमा उल्लिखित शर्तहरु ालनाप नगरेको पाईएमा, अस्पतालले प्रदान गरेका सेवाको तोकिएको ढाँचामा अभिलेख नराखेमा, तोकिएको ढाँचा र नियमित प्रतिवेदन नगरेमा र वार्षिक प्रतिवेद गाउँपालिकाको कार्यालयमा पेश नगरेमा,

(घ) स्वास्थ्य संस्थाबाट सिर्जित अस्पताल जन्य फोहरमैलाको व्यवस्थापन उचित नगरेको पाईएमा

(ङ) मन्त्रालय वा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना वा सम्वन्धित निकाय वा पालिकाको कार्यालय दिएको निर्देशनको उल्लंघन गरेमा,

(च) भवन संहिता अनुरुप भवन निर्माण नभएको वा पुराना भवनको हकमा तोकिएका समयमा भुकम्पीय दृष्टिकोणले भवन प्रबलीकरण नपाईएमा ।

(छ) गैर कानूनी क्रियाकलाप गरेको पाईएमा सम्बन्धित निकायले सम्बन्धित सेवा निल त्यस्ता संस्थाका सञ्चालन अनुमति खारेजी गर्न सक्नेछ ।

(ज) दफा २७ र २८ मा तोकिएका कार्यहरु उल्लंघन गरेमा ।

परिच्छेद ११

विविध

२८.सेवाशुल्क निर्धारण समिति सम्बन्धी व्यवस्थाः (१) सर्वसाधारणलाई उचित मूल्यमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा पुरयाउने प्रयोजनका लागि स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाका आधारमा त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाले लिन सक्ने सेवा शुल्क सम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गर्न सम्बन्धित पालिकाले एउटा सेवा शुल्क निर्धारण समिति गठन गर्नेछ र उक्त समिति सिफारिसको आधारमा सेवा शुल्क निर्धारण हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) का प्रयोजनका लागि सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक अ अनुसार वस्नेछ ।

(३) सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैंले तोके बमोजिम हुनेछ ।

२९. अनुगमन समिति ः(१) नगरक्षेत्र भित्र रहेको स्वास्थ्य संस्थाहरु अस्पताल, नर्सिङ होम प्रयोगशाला सेवा औषधि पसल समेतको अनुगमनका लागी देहायको अनुगमन समिति गठन गरिनेछ ः

(क) उप प्रमुख संयोजक

(ख) मेडिकल अफिसर सदस्य

(ग) सम्बन्धित विषयको विशेषज्ञ सदस्य

(घ) उपभोक्ता संस्थाका प्रतिनिधि सदस्य

(ङ) सामाजिक समितिको संयोजक वा सदस्य सदस्य

(च) स्वास्थ्य संयोजकसदस्य

(२) अनुगमनको क्रममा उद्योग वाणिज्य संघ, प्रेस संग व्यक्तिहरुलाइ समेत समेत आमन्त्रित गर्न सकिनेछ ।

३०. मापदण्ड तथा अनुसूचीमा हेरफेरः मापदण्ड तथा अनुसूचीमा हेरफेरनगर कार्यपालिकाले निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड तथा अनुसूचीहरू आवश्यकता अनुसार हेरफेर र थपघट गर्न सक्नेछ ।

३१. व्याख्या गर्ने अधिकारःयस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्डका कुनै प्रावधानको कार्यान्वयनमा कुनै द्विविधा उत्पन्न भई कार्यान्वयनमा वाधा आई परेमा नगर कार्यपालिकाले सो मापदण्डको व्याख्या गर्नेछ ।

३२. स्वत अमान्य हुनेः यस निर्देशिकामालेखिएका कुनै कुरा प्रचलितको कानूनको कुनै व्यवस्था संग बाझिएमा बाझिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।

अनुसूची १

पूर्वाधार, स्थायी एवं स्तरोन्नती स्वीकृतिको प्रयोजनको लागि अनुगमन समिति सम्बन्धी व्यवस्था (दफा २ को खण्ड(क) सँग सम्बन्धित)

१. मे.सु./मेडिकल अधिकृत–संयोजक

२. ल्याब टेक्नीसियन/अधिकृत(एक) – सदस्य

३. रेडियोग्राफर/अधिकृत(एक – सदस्य

४. पब्लिक हेल्थ नर्स/अधिकृत(एक) – सदस्य

५. (सब) इन्जिनियर (सिभिल)(एक) – सदस्य

६. गाउँपालिकाबाट मनोनित विज्ञ (एक) सदस्य

७. स्वास्थ्य संयोजक - सदस्य सचिव

पुनश्चः गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा सबै सदस्यहरु नभएको अवस्थामा जिल्ला स्वास्थ्य/जनस्वास्थ्य कार्यालय तथा जिल्लामा अवस्थित सरकारी अस्पतालका कर्मचारीहरुबाट सदस्य कायम गर्ने ।

नोट ः समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञलाई समितिका सदस्यको रुपमा थप गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची २

भवन सम्बन्धी मापदण्ड (दफा २ कोखण्ड (प) सँगसम्बन्धित)

गाउँपालिकाभित्र निर्माण गरिने स्वास्थ्य संस्थाका हकमा मापदण्डमा उल्लेख गरिएका भए सोही अनुसार तथा नभएका हकमा देहायका मापदण्ड अनुसार कायम गरिनुपर्नेछ ।

- अधिकतम ग्राउण्ड कभरेज- ४० प्रतिशत
- Foot Area Ratio (FAR)-2.5%
- न्युनतम पार्किङ स्थल– जम्मा जग्गाका २५ पतिशत
- भवनका सेट ब्याक (SET BACK) – कम्तिमा ३ मिटर भवनका चारै तिर
- लाईटप्लेन

(Light Plane) - ६३.५ डिग्री

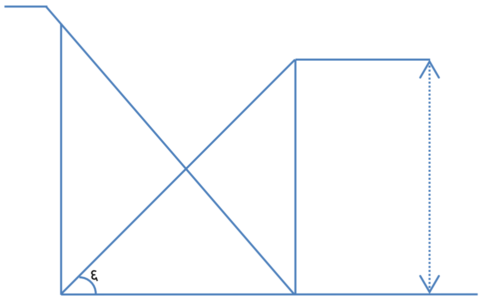

अनुसूची ३

पूर्वाधार स्वीकृतिको मनसाय पत्रका लागि निवेदन फाराम (दफा ४ कोउपदफा(१) सँग सम्बन्धित)

श्री ....

....

.... ।

निम्नानुसार प्रस्तावित अस्पतालका संचालन तथा पूर्वाधार स्वीकृतिको मनसाय पत्रका लागि देहाय अनुसारकागजात सहित निवेदन फाराम पेश गरेका छौं/छु ।

<u>निवेदन फारामः</u>

कार्यकारी अधिकृत/संचालन समितिका तर्फबाट

....

१. अस्पतालको नाम : शैया संख्या :

२. साधारण सेवा/विशेषज्ञ सेवा वा अस्पताल के हो उल्लेख गर्नेः

३. अस्पतालको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :

पालिका :   वडा नं. :   टोल :

ब्लक नं. :   टेलिफोन: पो.ब.नं.:

मोबाइल:

४. अस्पताल खोल्न व्यक्तिहरु(५ प्रतिशत भन्दा बढी शेयर धारण गर्नेहरु मात्र) :

नाम:–   ठेगाना:

नागरिकता नः   मोबाइल नं.–

फोन नं.

५. अस्पतालका लागि आवस्यक जग्गा र स्वामित्वका

(क) जग्गाका कित्ता, क्षेत्रफल र स्वामित्वका प्रकारः

(ख) लिजमा भए कबुलियतनामा पेश गर्नेः

६.अस्पतालका वित्तीय स्रोत:

(क) निजी लगानी   (ख) बैंक कर्जा   (ग) सरकारी

घ) अनुदान सहयोग   (ङ) गैरसरकारी संस्थाबाटकर्जालिइ संचालन गर्ने भए (च) अन्य विवरण

वित्तीय लगानी – (स्थीर पूँजी लागत) रु. ....

(क) भवन तथा जग्गाको लागि – रु. ....   (ख) औजार उपकरणको लागि – रु. ....   वित्तीय लगानी (चाल पूँजी लागत)   रु...................

रोजगार संख्या–

अनुमानित   आम्दानी –   रु. ....   अनुमानित मुनाफा–   ः.................

मासिक ः– रु. **................** त्रैमासिक –ः रु.   ....   वार्षिक –ः रु. ....

७. देहायका विषयहरु समेत समावेश भएको व्यावसायिक कार्ययोजना (क) स्वीकृत संस्थाबाट प्रदान गन सेवाहरूका विवरण ः

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा
• एक्स-रे • अल्ट्रासाउण्ड • इन्डोस्कोपी • इसीजी, ट्रेड मिल	• खोप • गर्भवती, सुत्केरी जाँच • परिवार नियोजन •	• प्रसुति तथा स्त्री रोग • जनरल मेडिसिन • जनरल सर्जिकल • विशेषज्ञ सेवा

जस्तै प्रसुति सेवा, मृगौला रोग, स्नायु, आँखा, हाडजोर्नी
मानसिक सेवा

प्रयोगशाला

....
....
....
....
....

(ख) संस्थामा प्रयोग हुन आवश्यक उपकरणहरूका विवरण(संलग्न)ः

(१)..
२)..
३)..
४)..

(ग) संस्थामा सेवा पुर्याउनका लागि आवश्यक पन जनशक्तिका विवरण (संलग्न गर्ने)ः

(१) विशेषज्ञः नामः पदः योग्यताः पार्ट टाइमः फुलटाइमः
(२) प्राविधिकः नामः पदः योग्यताः पार्टटाइमः फुलटाइमः
(३) प्रशासनिकः नामः पदः योग्यताः पार्टटाइमः फुलटाइमः नोटः

(१) संस्थामा कार्य गर्न प्राविधिक कर्मचारीहरू सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्ने । सम्बन्धित परिषद्को प्रमाण पत्र अनिवार्य रुपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

(२) कर्मचारीहरूकोयोग्यताका प्रमाणित प्रतिलिपिका साथै गनेकार्यमन्जुरीनामा समेत संलग्न हुनुपर्ने।

(३) सरकारी कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ का दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्य रुपमा संलग्न हुनुपर्ने ।

कर्मचारीहरुले आफै कार्य गर्ने अन्य संस्थाहरुका समेत खुलाउने विवरण ।

अनुसूची ४

स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नतिको लागि अनुमति प्राप्त गर्न दिने निवेदन फाराम (दफा ५ कोउपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

१. संस्थाका नामः शैया संख्याः

२. साधारण सेवा/विशेषज्ञ सेवा अस्पतालमा कुन हो उल्लेख गर्नेः–

३. संस्थाका ठेगाना (पत्राचार गन ठेगाना) ःः

अञ्चलः– वडा नं.ःः टोलः जिल्लाः

व्लक नं.ःः टेलिफोन न.ःः

४. संस्था खोल्नव्यक्तिहरुः

नाम ःः–

नागरिकता नं. –ःः ठेगाना –ःः फोन नं.– ःः मोबाइल नं.– ःः

५. संस्थाकोवित्तीय स्रोत– ःः

क. निजी ःः– ख. शेयर कर्जा –ःः ग. सरकारी ःः–

घ. गैर सरकारी संस्थाबाट कर्जा लिइसंचालन गर्न भए सो उल्लेख –गर्न वित्तीयः लगानी ःः– (लागत) रु.

क. भवन तथा जग्गाको लागि –ःः औजार उपकरण –ःः जनशक्ति ःः–

अनुमानित आम्दानी –

आम्दानी स्वदेशीः– बिदेशीः– अचल सम्पत्तिको

स्रोत– अनुमानितः मुनाफा– मासिक ःः–

त्रैमासिक – वार्षिक –

६. नर्सिङ्ग होम तथा निजी अस्पतालका वर्गीकरण अनुसार प्रदान गर्ने सेवाहरुकोवरण कुनवि–कुन सेवा पुर्याउने हो खुलाउने ।

निदानात्मक सेवा प्रतिकारात्मक सेवा उपचारात्मक सेवाअन्य सेवा एक्स–रे खोप प्रसूति तथा स्त्रीरोग एम.सि.एच क्लिनिक परिवारप्याथोलोजी ल्याव आहार विहार जनरल मेडिसिन नियोजन

अल्ट्रासाउण् जनरल सर्जिकल विशेषज्ञ सेवा जस्तैः– इण्डोस्कोपी प्रसूति सेवा, मृगौला रोग, स्नायु, दन्त, ई.सी.सी.,ट्रेडमील प्रयोगशाला

सर्जिकल सेवा तथा रुजाहर व्यवस्थापन

७. संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक मुख्य उपकरणहरुको बिवरण तथा– स्रोतः

(क)

(ख)

(ग)

(घ)

(ङ)

८. संस्थामा सेवा पुर्याउने कर्मचारीहरुका बिवरण सम्बन्धित मापदण्ड अनुसारः (क) विशेषज्ञः

नाम	पद	योग्यता	पार्टटाईम	फुलटाइम

(ख) प्राविधिकः नाम पद योग्यता पार्टटाईम फुलटाइम

(ग) प्रशासनिकः नाम पद योग्यता पार्टटाईम फुलटाइम

नोटः

१) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्डहरु र पूर्वाधारहरु पूरा भए पश्चात संचालन गर्न पाईनेछ ।

२) उपर्युक्तबमोजिम के कति कर्मचारीहरुका संस्थामा संलग्न हुने हो, स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्ने ।

३) सबै शुल्क बिवरण बिस्तृत रुपमा उल्लेख हुनुपर्ने।

४) सस्ंथामा कार्य गर्ने प्राविधिक कर्मचारीहरु सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भए सम्बन्धित परिषद्को प्रमाणपत्र अनिवार्य रुपमा पेश गर्नुपर्ने।

५) कर्मचारीहरुको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिका साथै कार्यगर्ने मन्जुरीना हुनुपर्ने।

६) नेपाल सरकारमा कार्यरत कर्मचारीहरु संलग्न हुनेभएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवाका दफा ५९ अनुसारका स्वीकृति पत्र अनिवार्य रुपमा संलग्न हुनुपर्ने।

७) प्राविधिक कर्मचारीहरुल आफै कार्य गर्ने अन्य संस्थाहरुको समेत विवरण खुलाउने ।

नोटः स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनका लागि निवेदन दिदा संलग्न गर्नुपर्ने कागजातहरु

१. निवेदन फारम

२. कम्पनी दर्ता/ संस्था दर्ताको प्रमाणित प्रतिलपि

३. संस्था/कम्पनीको विधान/प्रवन्ध पत्र, नियमावलीको प्रतिलिपि

४. स्थायी लेखादर्ता प्रमाण–पत्रका प्रतिलपि

५. स्थापना गर्न लागिएका ठाउँमा अस्पताल आवश्यक छ भन्ने सम्बन्धित वडाको सिफारिस पत्र

६. अस्पतालमा काम गर्ने जनशक्ति सम्बन्धी विवरण

(क) बायोडाटा

(ख) शैक्षिक योग्यता, तालिमको प्रमाणित प्रतिलिपि

(ग) प्राविधिक कर्मचारीहरुल सम्बन्धित काउन्सिलका दर्ताप्रमाण–पत्रको प्रतिलिपि

(घ) नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि

(ङ) जनशक्तिहरुको काम गर्न समय (पार्टटाइम/फुलटाइम किटान गर्नुपर्नेछ)

(च) मञ्जुरीनामा/कबुलियतनामा

७. औजार उपकरणका बिवरण तथा स्रोत

८. सम्पूर्ण सेवा शुल्क बिवरण

९. भौतिक सामग्रीको बिवरण

१०. प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA) स्वीकृति पत्रका प्रतिलिपी

११. अस्पतालको विस्तृत सर्भेक्षण सहितको प्रस्ताव

१२. अस्पतालको आर्थिक नियमावली

१३. अस्पतालले लिन सेवा शुल्क विवरण र गरीब तथा असहायलाई छुट दिने नीति

१४. प्रदान गरिन सेवाका विवरण

१५. जग्गा/घरका स्वामित्व

१६. घर/कोठा बहालमा लिइ सञ्चालन गर्नेभए घर बहाल सम्झौता–पत्रर भवन स्वास्थ्य संस्था संचालन गन राष्ट्रिय भवन संहिता बमोजिम उपयुक्त छ भन्ने सम्बन्धि सिफारिश पत्र

१७. भवनका स्वीकृत नक्सा

१८. संस्थाका चल अचल सम्पत्ति बिवरण तथा वित्तीय स्रोत

१९. संस्थाका कार्ययोजना (Scheme)

२०. PAN मा दर्ता नम्वरः

२१. कर चुक्ता प्रमाण पत्र (लागुहुने अवस्थामा मात्रै)

२२. लेखापरीक्षण प्रतिवेदन (लागु हुनेअवस्थामा मात्रै)

२३. बिरामी बडापत्रका नमुना

२४. सम्बन्धित निकायका भवन संहिता सम्बन्धी स्वीकृति पत्र

२५. रु. ५ को हुलाक टिकट

२६. मूल्य अभिबृद्धि कर वाआयकरमा दर्ता भएको प्रमाणपत्र

२७. भवन निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र

२८.सम्बन्धित निकायबाट भवनका नक्सा डिजाइन र निर्माण राष्ट्रिय भवन संहिताका मापदण्ड बमोजिम भएका स्वीकृति पत्र ।

अनुसूची ५

स्वास्थ्य क्लिनिक/रेडियो ईमेजिङ सेवा/पोलिक्लिनिक सञ्चालन अनुमति निवेदन माग गर्ने फाराम

(दफा ५ कोउपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

१. संस्थाकोनामः– शैया संख्याः

२. संस्थाको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगानाः

अञ्चलः– पालिकाः– ब्लक नंः

जिल्ला – वार्ड नं.– टेलिफोन न.– पो.व.नं.–

३. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरुः

नाम– नागरिकता –

ठेगाना – फोन नं.–

४. संस्थाको वित्तीय स्रोत– ः

क. निजीः– ख. शेयर कर्जाः ग. वैदेशिक–

घ. गैर सरकारी – ङ. सामुदायिक च. अन्य

५. संस्थाको क्षमता तथा बिस्तृत कार्ययोजना

सेवा प्रदान गर्ने क्षेत्रहरुः

निदानात्मक सेवा प्रतिकारात्मक सेवा उपचारात्मक सेवा

एक्स–रे खोप प्रसूति तथा स्त्री

अल्ट्रासाउण्ड एम.सि.एच. जनरल मेडिसिन

इण्डोस्कोपी परिवार नियोजन सेवा जनरल सर्जिकल विशेषज्ञ सेवा–ई.सी.सी.,जस्तैः ट्रेडमील

प्रयोगशाला आँखा,नाक, मुटु,मृगौला,स्नायुरोग ईत्यादि अन्य सेवा–फार्मेसीः

६. सेवा शुल्क .अलग र स्पष्टसँग) खुलाउनः

७. संस्थामा सेवा हुन आवश्यक उपकरणहरुका बिवरण तथा स्रोतः

८. संस्थामा सेवा पुर्याउन जनशक्ति बिवरणः

सङ्ख्या योग्यता/अनुभव/पार्टटाईम/फुलटाईम / अन्य सुविधा

सामान्य चिकित्सक ः विशेषज्ञ चिकित्सक ः अन्य प्राविधिक ः

नोट ः

१) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्डहरु र पूर्वाधारहरु पूरा भए पश्चात मात्र सेव गर्न पाईनेछ ।

२) उपर्युक्त बमोजिम के कति कर्मचारीहरु संस्थामा संलग्न हुन हो, स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने।

३) संस्थामाकाम गर्न कर्मचारीहरु सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएका हुनुपर्ने, सम्बन्धित प्रमाणपत्रहरु अनिवार्य रुपमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

४) कर्मचारीहरुको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिहरु संलग्न हुनुपर्नेछ ।

६) नेपाल सरकारमा कार्यरत कर्मचारी हरु संलग्न हुने भएमा स्वास्थ्य नेपाल सेवा ऐन, २०५३ का दफा ५९ अनुसारका स्वीकृति पत्र अनिवार्य रुपमा संलग्न हुनुपर्ने।

अनुसूची ६

स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा नवीकरण अनुमति दस्तुर

(दफा ८ र ९ को उपदफा (२) संग सम्बन्धित

सि.नं.	संस्थाका किसिम	शुल्क निर्धारण इकाइ	स्थापनाका लागि		नवीकरणका लागि दस्तुर
				दस्तुर रकम रु.	
१	अस्पताल तथा नर्सिङ होम	शैया संख्या	प्रति शैया	रु ४०००।–	प्रति शैया रु ५००–।
२	डायग्नोस्टिक सेन्टर	शैया संख्या	प्रति शैया	रु १०,०००।–	प्रति शैया रु १०००–।
३	पोलिक्लिनिक	शैया संख्या	प्रति शैया	रु १०,०००।–	प्रति शैया रु १०००–।
४	आयुर्वेद अस्पताल	शैया संख्या	प्रति शैया	रु ४,०००।–	प्रति शैया रु ५००–।
५	आयुर्वेद क्लिनिक	सवा प्रकार		रु २,०००।–	प्रति सेवा रु ५००–।
६	क्लिनिक	शैया संख्या		रु ५,०००।-	प्रति शैया रु १०००–।

अनुसूची ७

स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवाको विरामी बडापत्रको ढाँचा

(दफा १५ उपदफा (१) को बुदाँ(ट) संग सम्बन्धित

सि.नं.	शाखा	प्रदान गरिने सेवा विवरण	प्रक्रिया	दस्तुर	लाग्ने समय	सम्पर्क ब्यक्ति	कैफियत

अनुसूची ८

स्वास्थ्य संस्थाबाट आकस्मिक सेवाको लागि चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीको विवरणको ढाँचा

(दफा १५ उपदफा (१) को बुदा(थ) संग सम्बन्धित

मितिः

सिं नं.	**स्वास्थ कर्मीको नाम**	**पद**	**समय**	**कैफियत**

प्रमाणित गर्ने अधिकारीकोः

दस्तखतः

आज्ञाले,

पुन्यप्रसाद पौडेल

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत